

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การที่ระบบการเมืองแต่ละสังคม จะดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อะไรคือปัจจัยเกื้อหนุนที่จะช่วยให้ระบบการเมืองไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยนั้น โดยทั่วไปแล้ว การพิจารณาศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยเกื้อหนุนระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยมี 2 แนวทางด้วยกัน คือ¹

แนวทางแรก ได้แก่ การพิจารณาลักษณะ และปัจจัยทางด้านสังคม และเศรษฐกิจที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ที่มีผลต่อลักษณะของรูปแบบทางการเมือง โดยดูจากความมั่นคง ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา ระดับการพัฒนาอุตสาหกรรม ระดับความแตกต่างระหว่างชนบทกับเมือง ความก้าวหน้าของสื่อสารมวลชน ว่าเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้น (prerequisites) ของความเป็นประชาธิปไตย

แนวทางที่สอง ได้แก่ การศึกษาทางด้านวัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) ซึ่งพิจารณาความเชื่อ โลกทัศน์ และทัศนคติทางการเมืองของประชาชนในสังคม เพื่อพิจารณาว่าทัศนคติ หรือความเชื่อเช่นไร ที่มีผลสนับสนุน หรือไม่เกื้อกูลต่อระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย

จะเห็นได้ว่า ในบรรดาปัจจัยที่เกื้อหนุนระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งในการที่จะพัฒนาทางการเมืองให้เป็นไปในแนวทาง

¹ ช็อนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย,

ที่ต้องการ วัฒนธรรมทางการเมืองถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมทั้งหมด หรืออีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมทางการเมือง^๒ และวัฒนธรรมทางการเมืองก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีการส่งเสริมการพัฒนาทางการเมือง^๓ ฉะนั้น ประชาธิปไตย จึงมิใช่เป็นแค่เพียงแนวความคิดในเรื่องการเมืองการปกครองเท่านั้น หากแต่ยังมีความหมายครอบคลุมถึงแนวของการดำเนินชีวิต หรือวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมอีกด้วย^๔ นอกจากนี้ ความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมทางการเมือง ซึ่งรวมกันเข้าเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละบุคคลในสังคมนี้ บุคคลจะได้อะไรและสามารถที่จะถ่ายทอดไปสู่ผู้อื่นหนึ่งได้ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ หรือการกล่อมเกลาทางการเมือง (political socialization) ในกระบวนการทางการเมือง การกล่อมเกลาทางการเมือง จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้าง หรือคงไว้ซึ่งระบบแห่งค่านิยม ความเชื่อถือ และเป้าหมายในสังคมอันรวมเรียกว่า วัฒนธรรม (culture)^๕

ดังนั้น ในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในครั้งนี ผู้ศึกษาจะได้อะไรถึง ทฤษฎี และแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ วัฒนธรรม วัฒนธรรมทางการเมือง การกล่อมเกลาทางการเมือง พื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย แนวความคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพของบุคคลที่แสดงความโน้มเอียงถึงการมีค่านิยมแบบเสรีนิยม และอำนาจนิยม รวมทั้ง ผลการวิจัยเกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ในการศึกษา และทำความเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นต่อไป

^๒ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตย กับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 45.

^๓ Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students (Bangkok : Praepittaya International, 1975), pp. 15 - 18.

^๔ ประหยัด หงษ์ทองคำ, "ประชาธิปไตย : ความหมาย หลักการสำคัญ และปัจจัยเอื้ออำนวยต่อความสำเร็จ," รัฐศาสตร์ 7 (กรกฎาคม 2538) : 27.

^๕ ลุขสิทธิ์ ฉัตรานนท์, "แนวทางการศึกษา และวิเคราะห์กระบวนการ Political Socialization," รัฐศาสตร์นิเทศ 1 (มกราคม - มีนาคม 2517) : 9.

วัฒนธรรม (culture)

ตามที่ได้นำมาได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมทั้งหมด Lucian W.Pye และ Sidney Verba ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมืองยังเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมทั้งหมด หมายถึง แบบแผนความเชื่อ และค่านิยมพื้นฐาน แม้จะเป็นส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับการเมืองโดยตรง แต่ความเชื่อ และค่านิยมพื้นฐานนี้ มีอิทธิพลอย่างมากต่อวัฒนธรรมทางการเมือง⁶ จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมโดยใกล้ชิด จึงสมควรที่จะได้ศึกษาถึงแนวคิดทางวัฒนธรรมเป็นเบื้องต้น

1. ความหมายของวัฒนธรรม

Victor Barnouw วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคน แบบแผนรวมทั้งหมดของชีวิตนี้มักจะเป็นแบบแผนที่คล้ายๆ กัน และแบบแผนชีวิตเหล่านี้ เป็นแบบแผนที่มีการเรียนรู้ และมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยภาษา หรือการเลียนแบบ⁷

พัทธา ศาสну อธิบายว่า คำว่า วัฒนธรรม หมายถึง แบบอย่างการดำรงชีวิตของกลุ่มซึ่งสมาชิกเฝ้ารับต่อกันไปด้วยการสั่งสอนอบรม ทั้งทางตรง และทางอ้อม หรือหมายความว่า แบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มหนึ่ง ในขณะที่ขณะหนึ่งเท่านั้น ไม่ว่าจะในทัศนะของผู้อื่นจะเห็นเป็นความเจริญงอกงาม หรือความเลวทรามต่ำช้า ไม่ว่าจะแบบอย่างนั้นจะสืบส่งลงมาช้านาน หรือเพิ่งเกิดขึ้นก็ตาม ถ้าตราบใดคนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่มนั้น เห็นดีเห็นชอบที่

⁶ Lucian W.Pye and Sidney Verba, eds., Political Culture and Political Development (New Jersey : Princeton University Press, 1965), p. 521. อ้างถึงใน ประหยัด หงษ์ทองคำ, การพัฒนาทางการเมืองโดยกระบวนการปกครองท้องถิ่น, หน้า 72.

⁷ Victor Barnouw, Culture and Personality (Homewood, Ill.: Dorsey Press, 1963), p. 5.

จะเป็นอยู่ด้วยชีวิตแบบนั้นแล้ว นั่นก็คือ วัฒนธรรมของเขาเหล่านั้น^๙

ทรสัคค์ ม่องแก้ว อธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นการรวมส่วนขององค์ประกอบของสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาในลักษณะต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ และประสานกันอย่างกลมกลืนด้วย "ระบบค่านิยมส่วนกลาง" (central value system) กล่าวอีกนัยหนึ่ง พฤติกรรมของมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยปราศจากความหมาย แต่เป็นการประพฤติปฏิบัติไปตามครรลองของวัฒนธรรม และเป็นการสร้างแบบ หรือกระสวน (patterns) ของการประพฤติปฏิบัติไปในสังคมนั้นๆ ไปในตัวด้วย ซึ่งบุคคลเริ่มเรียนรู้ และยอมรับค่านิยมของสังคมเหล่านี้ตั้งแต่เยาว์วัย ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจ เป็นกรอบแห่งการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในแต่ละสังคม ซึ่งบุคคลในสังคมปฏิบัติตามอย่างไม่รู้สึกรู้ว่า^{๑๐}

สุภัตตรา สุภาพ อธิบายว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลป ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี วิถีการ และทุกอย่างทุกอย่างที่คิด และทำในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม^{๑๐}

จากความหมายของวัฒนธรรมที่น่าเสนอไปแล้ว อาจสรุปได้ว่า "วัฒนธรรม" หมายถึงแบบแผนของความเชื่อ (belief) ค่านิยม (value) และทัศนคติ (attitude) ที่ประสานเข้ากันเป็นองค์ประกอบที่มีระบบ และส่งผลต่อพฤติกรรม หรือการกระทำของกลุ่มคน หรือเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม (way of life) ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม

สถาบันนวัตกรรมการศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๙ พัทธสา ศาสตรา, "การใช้แบบความคิดเรื่อง "วัฒนธรรม" ในการพัฒนาประเทศ," ใน วารมวาทศาสตร์ (พระนคร : ไทชวิตานาพานิช, 2514), หน้า 3.

^{๑๐} ทรสัคค์ ม่องแก้ว, "มูลฐานแห่งพฤติกรรมการเมืองของมนุษย์," วารสารสังคมศาสตร์ 14 (ตุลาคม 2520) : 13.

^{๑๐} สุภัตตรา สุภาพ, สังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร : ไทชวิตานาพานิช, 2529), หน้า 35.

เงื่อนไขของสิ่งที่จะเรียกว่าวัฒนธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น เห็นชอบที่จะดำรงชีวิตในวิถีทางแบบนั้น ไม่ว่าจะดำรงชีวิตดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่เจริญงอกงาม หรือเลวทราม คำชี้ขาดในทัศนะของบุคคลอื่นก็ตาม

2. ลักษณะของวัฒนธรรม

2.1 วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ เนื่องจากมนุษย์เราแตกต่างจากสัตว์ในแง่ที่เราอาศัยสติปัญญาในการทำต่างๆ ได้น้อยมากหรือไม่ได้เลย และการเรียนรู้ก็ต้องเรียนรู้จากมนุษย์ด้วยกัน โดยเฉพาะจากกลุ่มที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ เช่น แต่งกาย การนั่ง การเดิน การใช้พลังงานจากดวงอาทิตย์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ต้องรับการเรียนรู้มาก่อน เป็นสิ่งที่ไม่ได้มาโดยกรรมพันธุ์ แต่เราเรียนสิ่งที่ใช้อยู่ในสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่ เช่น เราเรียนรู้วิธีอ่านหนังสือ อ่านหนังสือ ฯลฯ ก็เพราะว่าสังคมดังกล่าวมีอยู่แล้ว ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นการถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ไม่ใช่ถ่ายทอดทางชีวภาพ หรือทางกรรมพันธุ์ดังกล่าวมา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ก็คือคนเอเชียที่ไปตั้งถิ่นฐานในประเทศตะวันตก แม้ลูกที่เกิดมาจะมีหน้าตาผิวพรรณเป็นคนเอเชียคล้ายพ่อแม่ แต่แบบแผนพฤติกรรมของเขาไม่ว่าจะเป็นวิถีคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ และการแสดงออกต่างๆ จะเป็นคนตะวันตกโดยสิ้นเชิง ลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็นการยืนยันที่ชัดเจนที่สุด และการเรียนรู้อาจทำให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบสัมพันธ์กัน

2.2 วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมจะต้องมีการเรียนรู้ แม้ว่าจะเป็นการเรียนแบบไม่รู้ตัวก็ตาม (เพราะวัฒนธรรมเป็นของที่มีอยู่แล้วในสังคม) วัฒนธรรมจะต้องมีการสอน แม้จะไม่จงใจก็ตาม ถ้าวัฒนธรรมต้องสิ้นสุด หรือสูญหายไป ก็แสดงว่า คนรุ่นก่อนไม่ได้ถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นต่อมา คนรุ่นต่อมามี้อาจจะต้องคิดค้นวัฒนธรรมขึ้นใหม่ เราจะเห็นได้ว่า บุคคลที่เกิดในสังคมใด ก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ เพราะวัฒนธรรมเป็นของที่มีอยู่แล้วในสังคม เพียงแต่ถ่ายทอดกันไปเท่านั้น และบุคคลรุ่นต่อๆ มาเพียงแต่ปรับปรุงคิดค้นสิ่งใหม่ๆ เป็นการสร้างความเจริญให้แก่วัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ให้อยู่ในระดับสูงขึ้น การที่วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้นี้ก็เพราะมนุษย์มีภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ใช้ในทุกวัฒนธรรม ภาษาจึงทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ มนุษย์เรียนรู้จากสัญลักษณ์ (symbols) โดยใช้เวลาเข้าใจ และกำหนดลงไปว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้หมายถึงอะไร และหมายความอย่างไร ภาษาจึงช่วยให้มนุษย์ได้แสดงความรู้สึก และทำความเข้าใจกับผู้อื่นได้ ภาษาจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของ

วัฒนธรรม ถ้าปราศจากภาษาวัฒนธรรมจะไม่มี การสะสมเพิ่มพูน วัฒนธรรมในความหมายทางสังคมวิทยา จึงไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์มีอยู่ร่วมกันเพื่อมนุษย์ด้วยกัน

2.3 วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตหรือแบบของการดำรงชีวิต ความคิดในเรื่องวัฒนธรรมทำให้สามารถจำแนกวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งจากอีกสังคมหนึ่ง เป็นวัฒนธรรมเฉพาะอย่าง เพราะบุคคลเกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น โคนนี้วัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทุกชาติ หรือทุกยุคทุกสมัย แต่พอจะกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของชาวไทยก็ดี อเมริกาก็ดี ญี่ปุ่นก็ดี หรือชาติอื่นๆ จะมีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะของตนเอง จึงไม่ถือว่าวัฒนธรรมของใครสูงต่ำ ถ้าหลัง ป่าเถื่อนกว่าของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง เป็นการสอนให้มนุษย์เข้าใจสภาพการณ์ต่างๆ ที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่แตกต่างกัน

2.4 วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ เพราะมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น เดิมชาวไทยมีความคิดว่าผู้หญิงควรอยู่บ้านเลี้ยงลูกดูแลบ้านเรือน ปัจจุบันเราเห็นผู้หญิงทำงานเลี้ยงชีพเลี้ยงชีพกับผู้ชายมากขึ้น หรือความคิดทางการเมือง เสรีภาพ ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะมีคนที่มีความคิดแบบเก่าๆ คัดค้านบ้าง ซึ่งเป็นธรรมชาติของสังคมที่กำลังพัฒนาหรือพัฒนา ที่ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเหมือนกันหมดทุกคน เรียกว่า culture lag ซึ่งถ้าเราเข้าใจถึงข้อขัดกันนี้ได้ ก็จะเป็นแนวทางในการช่วยสร้างวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ได้มาก¹¹

3. ระบบความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ

ระบบความเชื่อ (belife) ค่านิยม (value) และทัศนคติ (attitude) ซึ่งมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดของคนในสังคมสืบต่อกัน จนกระทั่งก่อให้เกิดเป็นแบบแผนของพฤติกรรมนั้น มีลักษณะสำคัญโดยสรุป ดังนี้¹²

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36 - 38.

¹² สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, การเมือง : แนวความคิด และการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร : เอส แอนด์ จี กราฟิค, 2538), หน้า 254 - 255.

3.1 ระบบความเชื่อ (belife) ความเชื่อหมายถึง สิ่งที่บุคคลคิดว่า การกระทำบางอย่าง หรือปรากฏการณ์บางอย่าง หรือสิ่งของบางอย่าง หรือคุณสมบัติของสิ่งของหรือของบุคคล บางอย่างมีอยู่จริงหรือเกิดขึ้นจริงๆ กล่าวคือ การที่บุคคลหนึ่งคิดถึงอะไรก็ได้ในแง่ของข้อเท็จจริง คือ เขาคิดว่าข้อเท็จจริงมันเป็นเช่นนั้น ซึ่งความคิดของเขาอันนี้อาจไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง ก็ได้ แต่ถ้าเขาคิดว่าความจริงเป็นเช่นนั้นแล้ว นั่นคือ ความเชื่อของเขา¹³ กล่าวอย่างง่าย ความเชื่อ หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งคิดถึงอะไรก็ได้ในแง่ข้อเท็จจริง และความเชื่อนั้นไม่จำเป็นต้องถูกต้องเสมอไป¹⁴ ความเชื่ออาจจะได้มาโดยการเห็น สัมผัส ได้ยินกับหูหรือได้รับคำบอกเล่า อ่านจากหรือเขียนสิ่งพิมพ์ รวมทั้งการคิดขึ้นมาเอง¹⁵ ความเชื่อแต่ละอย่างจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ (1) ประชาน หรือสภาพที่รู้ (cognitive component) เป็นความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่จะเชื่อ ซึ่งมีมากน้อยแล้วแต่บุคคลว่ามีหรือถูกต้องหรือชิว (2) วิชา หรือ an effective component เป็นภาคที่แสดงถึงอารมณ์ของบุคคลในขณะที่รู้สึกว่าจะชอบ หรือไม่ชอบต่อบุคคล หรือวัตถุ หรือแนวความคิดใดๆ และ (3) อาเวค หรือส่วนประกอบที่เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกตามความเชื่อนั้นๆ ความเชื่ออาจผิดหรือถูกก็ได้ ความเชื่อที่ผิดนั้นเจ้าตัวไม่รู้ว่าผิด เพราะความเชื่อเป็นลักษณะอิสระทางใจที่จะเชื่อของผู้เชื่อเอง โดยทั่วไปแล้ว การที่คนเชื่อในสิ่งไหนว่าเป็นอย่างไรก็เพราะเขามีทัศนคติแบบนั้น นั่นคือ ทัศนคติเป็นพื้นฐานแห่งความเชื่อของบุคคล¹⁶ โดยทั่วไปแล้วระบบความเชื่อแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

ประการแรก เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ดำรงอยู่ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือผิด เช่น ความเชื่อว่าการฉ้อโกงเป็นสิ่งผิด การทำงานด้วยความสุจริตเป็นสิ่งที่ถูก หรือความเชื่อที่ว่า ความกตัญญูเป็นสิ่งที่ถูก และความอกตัญญูเป็นสิ่งผิด เป็นต้น

ประการที่สอง เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าของสิ่งที่ดำรงอยู่ว่า เป็นสิ่งที่ดีหรือเลว เช่น ความเมตตาปราณีเป็นสิ่งที่ดี ส่วนความโหดร้ายทารุณเป็นสิ่งที่เลว หรือความเชื่อที่

¹³ ฌรงค์ ฉินสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง, หน้า 5.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

¹⁶ นรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, มูลฐานแห่งพฤติกรรมการเมืองของมนุษย์, หน้า 12.

ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดี เพราะเป็นการปกครองที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นหลัก ส่วนการปกครองแบบทรราชย์เป็นการปกครองที่เลว เพราะเป็นการปกครองที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครองเท่านั้น

ประการที่สาม เป็นความเชื่อเกี่ยวกับวิธีการ หรือเป้าหมายของการกระทำ ว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา หรือเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา เช่น ความเชื่อว่าการอุทิศเสียสละต่อสังคมจะทำให้สังคมเจริญก้าวหน้า ส่วนความเห็นแก่ตัวไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมจะทำให้สังคมเสียหาย เป็นสิ่งที่สังคมไม่พึงปรารถนา หรือความเชื่อว่าการแสวงหาความสุขส่วนตัว เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา เพราะจะทำให้สังคมมีความสุข ส่วนการแบ่งชั้นวรรณะ การกดขี่เอารัดเอาเปรียบจะทำให้สังคมแตกแยก ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม เป็นต้น¹⁷

3.2 ค่านิยม (value) ค่านิยมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมที่สำคัญ Clyde Kluckhohn ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "ค่านิยม" หมายถึง แนวความคิดทั้งที่เห็นได้เด่นชัด และไม่เด่นชัด ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งเกี่ยวกับว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดี ซึ่งเป็นความคิดที่มีอิทธิพลให้บุคคลเลือกกระทำการอันใดอันหนึ่งจากวิธีการที่มีอยู่หลายวิธี หรือเลือกเป้าหมายอันใดอันหนึ่งจากหลายๆ อันที่มีอยู่¹⁸ เป็นลักษณะของความคิดที่ไม่จำเพาะเจาะจง ซึ่งอาจได้มาจากการถ่ายทอดจากผู้อื่น จะได้จากคำบอกเล่าในหนังสือก็ได้ หรืออาจจะได้มาโดยการคิดขึ้นมาเอง¹⁹ ค่านิยมประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

ประการแรก ค่านิยมมีลักษณะเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งกล่าวคือ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับวิธีการกระทำ หรือเป้าหมายของการกระทำ อันเป็นสิ่งที่ตนเองปรารถนา เช่น บุคคลอาจจะนิยม

¹⁷ สมบัติ ช่างชัยวงศ์, การเมือง : แนวความคิด และการพัฒนา, หน้า 255.

¹⁸ Clyde Kluckhohn, "Value and Values Orientations" in Toward A General Theory of Social Action, eds. T.Parsons and E.Shils (Cambridge : Harvard University Press, 1951), p.395.

¹⁹ ณรงค์ สนิทสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง, หน้า 8, 10.

ประพฤตินออย่างสมณะปฏิบัติตนอย่างเรียบง่ายเพื่อชีวิตที่สงบสุข หรือบุคคลอาจจะนิยมทำงานหนักด้วยความขยันหมั่นเพียรเพื่อความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น

ประการที่สอง ค่านิยมมีลักษณะสิ้นของถาวร ทั้งนี้ เพราะค่านิยมเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (socialization) ซึ่งมีการสั่งสมมาเป็นเวลานาน จึงทำให้เกิดการยึดมั่นว่าเป็นสิ่งที่คงาม และพึงปรารถนาของสังคม เช่น ค่านิยมความกตัญญู สังคมจะถ่ายทอดปลูกฝังสืบต่อกันมาว่าความกตัญญูเป็นสิ่งที่ดี คนที่มีความกตัญญูจะมีชีวิตที่เจริญก้าวหน้าได้รับการยกย่องสรรเสริญ ส่วนคนอกตัญญูจะถูกประนามจากสังคม เป็นต้น ค่านิยมแม้จะมีลักษณะสิ้นของถาวร แต่มิได้หมายความว่า จะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นเมื่อคนเราได้รับประสบการณ์ต่างๆ จนทำให้เกิดความเชื่อมั่นใหม่ขึ้น

ประการที่สาม ค่านิยมมีลักษณะของการเปรียบเทียบความสำคัญ กล่าวคือ บุคคลทั่วไปจะเลือกสิ่งที่มีความสำคัญไว้ก่อน สิ่งที่มีความสำคัญน้อยกว่าจะถูกเลือกไว้ในอันดับหลัง หรืออาจจะทิ้งไปเลยก็ได้ เช่น ค่านิยมการทำงานหนักกับการเที่ยวเตร่ บางคนจะเลือกการทำงานไว้ก่อนเป็นหลัก ส่วนการเที่ยวเตร่เอาไว้ทีหลัง ถ้าว่างเมื่อไหร่ถึงจะไป เป็นต้น

จากความหมายของค่านิยม และระบบความเชื่อดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ค่านิยมของบุคคลเป็นผลจากความเชื่อที่ถูกหล่อหลอมถ่ายทอดสืบต่อกันมา ดังนั้น ค่านิยมจึงเป็น "การแสดงออกที่เป็นรูปธรรมของความเชื่อของบุคคล" การแสดงออกของบุคคลตามความเชื่อของตนเองเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลนั้น มีค่านิยมอย่างไร กล่าวโดยสรุป ค่านิยม ก็คือ รูปธรรมของความเชื่อของบุคคล นั้นเอง^{๒๐}

3.3 ทศนคติ (attitude) หมายถึง ความรู้สึกทั้งทางดีและไม่ดีของบุคคลอันเกิดจากประสบการณ์ที่มีต่อบุคคล หรือสิ่งของ หรือสถานการณ์ใดๆ และมีแนวโน้มที่จะทำให้บุคคลนั้นแสดง

^{๒๐} สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, การเมือง : แนวความคิด และการพัฒนา, หน้า 256 - 257.

พฤติกรรมออกมาตามความรู้สึกดังกล่าว นอกจากนี้ ทักษะของคุณก็ยังมีลักษณะค่อนข้างคงที่ด้วย^{๒๑} ทักษะที่มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

ประการแรก องค์ประกอบทางด้านความคิดความเข้าใจ (cognitive component) เป็นลักษณะของการที่สมองรับรู้บุคคล สิ่งของ และสถานการณ์ต่างๆ ขึ้นแล้วจึงเกิดความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อต่อสิ่งต่างๆ นั้นขึ้น ถ้าหากว่ามีความรู้หรือเกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งใดอย่างใด ก็จะทำให้บุคคลเกิดทัศนคติที่สอดคล้องกับสิ่งนั้น และในทางตรงกันข้าม ถ้าเกิดการรับรู้ในทางที่ไม่เข้าใจก็จะทำให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้นขึ้นได้

ประการที่สอง องค์ประกอบทางด้านอารมณ์ (affective component) เป็นลักษณะของความรู้สึก หรืออารมณ์ของบุคคลที่เกิดขึ้นในขณะที่ถูกเร้าจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งความรู้สึกนี้จะมี 2 ลักษณะ คือ ความรู้สึกทางดี ได้แก่ พอใจ ชอบ เห็นใจ และความรู้สึกที่ไม่ดี ได้แก่ ไม่พอใจ ไม่ชอบ เกลียดกลัว เป็นต้น

ประการที่สาม องค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม (behavioral component) เป็นลักษณะของความพร้อมที่จะกระทำ หรือตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมีทิศทาง ซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบทางด้านความคิด ความเข้าใจ และอารมณ์ของบุคคลต่อสิ่งเร้า^{๒๒}

กล่าวโดยสรุป การดำรงอยู่ของสังคมทุกสังคมจะอยู่ภายใต้กระบวนการเรียนรู้และการอบรมกล่อมเกลากว้างขวาง (socialization process) กระบวนการนี้จะเป็นกลไกสำคัญของสังคมในการถ่ายทอด และปลูกฝังความเชื่อกับบุคคลในสังคม และบุคคลจะแสดงรูปธรรมของความเชื่อในรูปของค่านิยม และแสดงออกเกี่ยวกับความรู้สึกและความพอใจเกี่ยวกับความเชื่อในรูปของทัศนคติ การแสดงออกของบุคคลอย่างต่อเนื่องจนเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตของกลุ่มคน ไม่ว่าจะ

^{๒๑} วงพัศตร์ ภูพันธ์ศรี และศิริพันธ์ คำarangผล, จิตวิทยาพัฒนาการ และการศึกษา

(กรุงเทพมหานคร : ศูนย์อักษรกิจ, 2529), หน้า 219.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 219 - 220.

เป็นแบบแผนความสัมพันธ์ในครอบครัว แบบแผนความสัมพันธ์ในการผลิต แบบแผนความสัมพันธ์ในชุมชนเกี่ยวกับประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ตลอดจนแบบแผนทางการเมืองการปกครอง เหล่านี้ เรียกว่า "วัฒนธรรม" ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองแท้จริง ก็คือ ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในความหมายทางสังคมศาสตร์ แต่มุ่งเฉพาะแบบแผนของบุคคลเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองเท่านั้น²³

วัฒนธรรมทางการเมือง (political culture)

1. ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมือง

คำว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" (political culture) บุคคลที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า คือ Gabriel A. Almond เพื่ออธิบายแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลต่างๆ ในสังคม ซึ่งปรากฏในบทความ "comparative political system" ใน Journal of Politics เมื่อเดือน สิงหาคม ค.ศ. 1956 ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองนี้ ต่อมาได้กลายเป็นแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองในการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ที่มีความสำคัญ คำว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

Gabriel A. Almond และ G. Bingham Powell, Jr. กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง รูปแบบของทัศนคติส่วนบุคคล และความโน้มเอียงเกี่ยวกับการเมืองระหว่างสมาชิกของระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่ชัดเจนนัก แต่จะเป็นตัวรองรับ และมีความสอดคล้องต่อการกระทำทางการเมืองของแต่ละบุคคล ความโน้มเอียงของบุคคลดังกล่าวประกอบด้วย

ก. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้ (cognitive orientations) ได้แก่ ความรู้ถึงวัตถุประสงค์ทางการเมือง และความเชื่อทางการเมือง

ข. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (affective orientations) ได้แก่ ความรู้สึกผูกพันที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นส่วนของการยอมรับ หรือปฏิเสธ

²³ สมบัติ ชำรงชฎวงศ์, การเมือง : แนวความคิด และการพัฒนา, หน้า 257.

ค.ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินค่า (evaluative orientations) ได้แก่ การตัดสินใจ และความคิดเห็นที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ซึ่งโดยปกติจะเป็นการเอาค่านิยมมาตรฐานเข้าวัดวัตถุประสงค์ทางการเมือง และเหตุการณ์ทางการเมืองต่างๆ^{๕๔}

Lucian W.Pye อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ สภาวะอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งเป็นสิ่งที่สั่งการ และมีความหมายต่อกระบวนการทางการเมือง เป็นกรอบพฤติกรรมของระบบการเมืองนั้นๆ ส่วนประกอบของวัฒนธรรมทางการเมืองมีทั้งอุดมคติทางการเมือง และปทัสฐานในการดำเนินการของระบบการเมือง อีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมือง คือ รูปแบบของมิตทางจิตวิทยา และอัตวิสัยของการเมืองที่ปรากฏอยู่ในระบบการเมืองแต่ละระบบ^{๕๕}

Eric Rowe กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบแผนอย่างหนึ่งของค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติ ด้านความรู้สึกทั้งหลายของบุคคลแต่ละคน^{๕๖}

Gabriel A.Almond และ Jane S.Coleman กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง ทัศนคติและความโน้มเอียงทางการเมือง ทัศนคติที่คนมีต่อระบบการเมือง และส่วนต่างๆ ของระบบการเมือง ตลอดจนทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีในระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองของชาติหนึ่งๆ ก็คือ ลักษณะของทัศนคติ และความโน้มเอียงในรูปแบบต่างๆ ของ

^{๕๔} Gabriel A.Almond and G.Bingham Powell, Jr., Comparative Politics : A Developmental Approach (Boston : Little Brown and Company, 1966), p.50.

^{๕๕} Lucian W.Pye, "Political Culture", International Encyclopedia of The Social Sciences (N.Y.: Macmillan and The Free Press, 1968), Vol.12, p. 218.

^{๕๖} Eric Rowe, Modern Politics (London : Routledge and Kegan Paul, 1969), p. 12.

สมาชิกในสังคมที่มีต่อระบบ และส่วนต่างๆ หรือกิจกรรมทางการเมืองซึ่งมีอยู่ทั่วไปในชาตินั้นๆ ²⁷

Milton Yinger กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง ทศนคติ และการอบรม ที่บุคคลแต่ละคนได้รับจากระบบการเมืองนั้นๆ ซึ่งประกอบด้วยความรู้สึกนิยม หรือไม่นิยมในระบบการเมือง และการประเมินค่าต่อเหตุการณ์ทางการเมือง ²⁸

Sidney Verba กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง ระบบความเชื่อที่เกี่ยวกับแบบแผนของกิจกรรมทางการเมือง และสถาบันทางการเมือง ไม่ได้หมายถึงสิ่งต่างๆ ทางการเมืองที่เกิดขึ้นทั้งหมด แต่หมายถึงสิ่งที่ประชาชนเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งความเชื่อเหล่านี้อาจจะอยู่ในหลายลักษณะ เช่น ความเชื่อในแง่ประจักษ์ในวิถีชีวิตที่เป็นจริงในทางการเมือง หรืออาจจะเป็นความเชื่อในเป้าหมาย หรือค่านิยม ซึ่งควรจะทำให้ปฏิบัติได้ ²⁹

Jarol B. Manheim กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนของความเชื่อและทัศนคติร่วมกันของบุคคลในสังคมเกี่ยวกับเป้าหมายทางการเมืองอย่างเดียวกัน ซึ่งปรากฏอยู่ในระบบการเมืองต่างๆ เป้าหมายที่ว่าหมายถึง การมีผลประโยชน์ร่วมกันในชั้นมูลฐาน และการประเมินค่าที่เหมือนกัน ตลอดจนการเห็นพ้องต้องกันจากการได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน ³⁰

²⁷ Gabriel A. Almond and Jane S. Coleman, eds., The Politics of Developing Areas (Princeton : Princeton University Press, 1960), pp. 12 - 13.

²⁸ Milton Yinger, Religion Society and The Individual (N.Y.: The Macmillan Co., 1962), pp. 380 - 381.

²⁹ Sidney Verba, "Comparative Political Culture," in Political Culture and Political Development, eds. Lucian W. Pye and Sidney Verba (N.J.: Princeton University Press, 1965), p. 516.

³⁰ Jarrol B. Manheim, The Politics Within (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1975), p. 30.

จากความหมายของคำว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" ที่ได้กล่าวไปแล้ว อาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมร่วมกัน ของบุคคลในสังคม ที่เกี่ยวกับการเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการอบรมกล่อมเกลாதองการเมืองและประสบการณ์ ของแต่ละบุคคล ทำให้บุคคลในฐานะสมาชิกของระบบการเมือง มีความโน้มเอียงทางการรับรู้ ความรู้สึก และการประเมินค่าที่มีต่อระบบการเมือง และส่วนต่างๆของระบบการเมืองแตกต่างกัน สิ่งต่างๆเหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่กำหนดรูปแบบของพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล ซึ่งเป็นช่องทาง นำไปสู่การแสดงออก หรือไม่แสดงออกทางการเมือง ซึ่งอาจเป็นในทางสนับสนุน ต่อต้าน หรือนิ่งเฉยต่อระบบการเมืองก็ได้^{๓๑}

จากการที่วัฒนธรรมทางการเมือง มีผลทำให้บุคคลมีความโน้มเอียงทางด้านความรับรู้ ความรู้สึก และการประเมินค่าที่มีต่อระบบการเมือง และส่วนต่างๆของระบบการเมืองแตกต่างกันนั้น พึงเข้าใจคำว่า "ความโน้มเอียง" ซึ่งหมายถึง ท่าที (predisposition) ที่จะมีการกระทำทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งโดยที่จะต้องเข้าใจว่าจะถือว่าบุคคลมีอิสระเสรีในการกำหนด ความโน้มเอียงของเขาทั้งหมดนั้นไม่ได้ เพราะมีประเพณี ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ และ บรรทัดฐานทางสังคมหลายอย่างที่เขาซึมซับเข้ามาในตัวเขา (internalise) โดยผ่านการขัด เกลาทางสังคม นอกเหนือไปจากแรงจูงใจ อารมณ์ความรู้สึก และอื่นๆ ที่เขามีในฐานะบุคคล เป็นตัวกำหนดร่วมอยู่ด้วย ดังนั้น ในความหมายของคำว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" ที่ได้ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ จึงใช้คำว่า "บุคคลในฐานะสมาชิกของระบบการเมือง" กำกับอยู่ด้วยเพื่อแสดง ว่าสิ่งที่สนใจวิเคราะห์นั้น ไม่ใช่ความโน้มเอียงส่วนบุคคล หากแต่เป็นความโน้มเอียงของบุคคล ประเภทต่างๆ ในสังคม ซึ่งมีฐานะเป็นข้อมูลทางสังคม (social fact) มากกว่าที่จะเป็นข้อมูล ทางด้านจิตวิทยาส่วนบุคคล (individual psychology)^{๓๒} ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมือง

^{๓๑} ผู้เขียนปรับปรุงจากความหมายของ พลศักดิ์ จิตรโกศิริ, "วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย : ข้อสรุปจากการวิจัยเชิงประจักษ์," ใน วัฒนธรรมทางการเมืองไทย, พลศักดิ์ ห่องแก้ว และพลศักดิ์ จิตรโกศิริ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์, 2524), หน้า 22.

^{๓๒} ม.ร.ว.พฤกษิสา ชุมพล, ระบบการเมืองความรู้เบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 94.

ในฐานะเป็นสิ่งที่จับ (concept) ทางรัฐศาสตร์ จึงเป็นความโน้มเอียง หรือแนวโน้ม หรืออย่าง
 มากก็ทำที่ ไม่ใช่การกระทำ แต่ความโน้มเอียงมีความเชื่อมโยงกับการกระทำ หรือพฤติกรรม
 ความโน้มเอียงเป็นเบ้าหลอม และตัวที่ให้ความหมายแก่การกระทำในตัวของมันเอง ความโน้ม-
 เอียงทางการเมือง หรือวัฒนธรรมทางการเมือง ไม่ได้กระทำอะไรเลย แต่มีฐานะเป็นอิทธิพล
 เชื่อมโยงมากกว่าเป็นอิทธิพลกำหนด กล่าวคือ ข้อเรียกร้องต่อระบบที่ดี ปฏิกริยาโต้ตอบต่อกฎ
 ข้อบังคับที่ดี การเกื้อหนุนที่ดี หรือแม้แต่การปฏิบัติตนของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ดี ถูก
 หล่อหลอมโดยความโน้มเอียงที่คนในสังคมมีร่วมกัน³³ วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นความโน้ม-
 เอียงในอันที่จะเกิดพฤติกรรม แต่พฤติกรรมจะเกิดขึ้นหรือไม่นั้นเป็นเรื่องที่ยังไม่สามารถพูดได้จาก
 การพิจารณาวัฒนธรรมทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว พฤติกรรมจะเกิดหรือไม่เกิดขึ้นอยู่กับสิ่ง
 อื่นๆ อีกหลายอย่าง เช่น คนมีทัศนคติความเชื่ออื่นๆ เข้มขัน แน่ซัดแน่นแน่วเพียงใด เขาพร้อม
 ที่จะทำตามความเชื่ออื่นหรือไม่ และหากเขาพร้อม มืองค์กรหรือโครงสร้างใดหรือไม่ที่จะอำนวย
 ให้เขาได้กระทำตามความเชื่ออื่น และหากมี องค์กรหรือโครงสร้างเหล่านั้นมีอำนาจอย่างไร
 เป็นต้น³⁴

2. หน้าที่ของวัฒนธรรมทางการเมือง

ประเด็นที่ควรแก่การพิจารณาค่อยไปก็คือ วัฒนธรรมทางการเมืองทำหน้าที่อะไร เรา
 อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองทำหน้าที่ ซึ่งแยกพิจารณาได้เป็น 2 ประเด็น คือ

2.1 สำหรับบุคคล วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเครื่องชี้แนะแนวทาง ในการประพฤติ
 ปฏิบัติทางการเมืองให้แก่บุคคลโดยช่วยตีความสิ่งที่เป็นการเมือง

2.2 สำหรับสังคมโดยส่วนรวม วัฒนธรรมทางการเมืองเปรียบเสมือนแผนที่ของค่านิยม
 และปทัสถานทางการเมือง ซึ่งช่วยให้การทำงานของสถาบัน และองค์กรทางการเมืองต่างๆ มี

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

³⁴ เรื่องเดียวกัน.

ความสอดคล้องกันพอสมควร กล่าวอีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองก็คือ แบบอย่างหรือกระแสนของแนวโน้มเอียงที่ช่วยกำหนดขอบเขตความเป็นไปได้ หรือรูปลักษณะของระบบการเมือง เพื่อให้สามารถที่จะเห็นความในข้อนี้ได้ชัดเจน เราอาจเปรียบวัฒนธรรมทางการเมืองว่าเป็นทะเลที่มีคลื่น มีกระแสน้ำ มีความลึกต้นในแต่ละตำแหน่งแห่งที่ โดยที่ระบบการเมืองเป็นเรือที่ลอยอยู่ในทะเล จะแล่นไปได้ก็ภาสได้เงื่อนโซ่ของกระแสน้ำ คลื่น และอุปสรรคขัดขวางต่างๆ อันเกิดจากการตื่นเร็นของทะเล ตลอดจนความกว้างของทะเลเอง วัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีบทบาททั้งในทางอ้อมๆ เปิดช่องทาง และเป็นอุปสรรคขัดขวางการดำเนินงานของระบบการเมือง เป็นเชิงกรอบกำหนดความเป็นไปได้ของระบบการเมือง^{๓๕}

3. ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

หากวัฒนธรรมทางการเมืองมีผลทำให้บุคคลในฐานะสมาชิกของระบบการเมือง มีความโน้มเอียงทางด้านความรู้ ความรู้สึก และการประเมินค่า ที่มีต่อระบบการเมือง และส่วนต่างๆ ของระบบการเมืองแตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่กำหนดรูปแบบพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลแล้ว ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองก็จะต้องพิจารณาจากความโน้มเอียงทางการเมืองในการจัดแบ่งประเภทของความโน้มเอียงทางการเมือง Almond และ Verba เริ่มด้วยการศึกษาความรู้สึก และทัศนคติของคนที่มีต่อการเมืองในระดับต่างๆ คือ ต่อระบบการเมืองโดยทั่วไป เช่น ตามความเห็น ความรู้สึกของคนที่มีต่อระบบการเมืองว่า เห็นว่าระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตย หรือสังคมนิยม เป็นต้น จากนั้นก็ไปพิจารณาความรู้สึกของคนเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีต่อระบบการเมือง ความรู้สึกที่ว่าตนมีความสำคัญต่อระบบการเมืองอย่างไร และในการพิจารณาส่วนย่อย หรือส่วนประกอบต่างๆ ของระบบการเมือง ได้แยกเรื่องที่จะศึกษาออกเป็น 3 ประการ คือ

ก. บทบาท หรือโครงสร้างทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจงลงไป เช่น สมาชิกชนชั้น ผ่าชบริหาร หรือระบบราชการ ว่าคนในสังคมนี้อะไรความรู้สึก และทัศนคติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางใด

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 94 - 95.

ข. ตัวบุคคลที่ทำหน้าที่ต่างๆ ตามบทบาทนั้นๆ เช่น ตัวผู้แทนราษฎร ข้าราชการ และผู้ปกครองประเทศ ว่าคนในสังคมมีความรู้สึก และทัศนคติต่อบุคคลผู้ทำหน้าที่ หรือมีบทบาททางการเมืองอย่างไร

ค. นโยบายของรัฐ การตัดสินใจ หรือการใช้นโยบายปฏิบัติตามนโยบายเฉพาะเรื่องๆ ไป^{๖๐}

โดยสรุปแล้ว Almond และ Verba ใช้นแนวทางในการค้นหาความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคล โดยการสร้างตารางแบบความสัมพันธ์ระหว่างความโน้มเอียงทางการเมือง 3 ประเภท โดยวัดจากปัจจัยหลัก 4 ประการ คือ^{๖๑}

ก. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับชาติของเขา และเกี่ยวกับระบบการเมืองของเขาโดยทั่วไปอย่างไร เช่น ประวัติศาสตร์ของชาติ ขนาดของประเทศ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของประเทศ แหล่งอำนาจทางการเมือง ลักษณะพิเศษของการปกครอง ฯลฯ เขามีความรู้สึกต่อลักษณะโดยทั่วไปของระบบอย่างไร เขามีความเห็น หรือการตัดสินใจว่าระบบนี้เป็นอย่างไร

ข. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมือง และบทบาททางการเมืองของชนชั้นปกครองอย่างไร และเขามีความรู้สึก และความเห็นต่อโครงสร้าง บทบาทของผู้นำ และนโยบายของรัฐอย่างไร

ค. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐอย่างไร มีความรู้เกี่ยวกับสถาบันตัวบุคคล และกระบวนการตัดสินใจที่เป็นผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารงานนั้นอย่างไร และมีความรู้สึกความเห็นต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเหล่านั้นอย่างไร

^{๖๐} ซ็อนันต์ สมุททานิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย,

หน้า 78 - 79.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน.

ง. บุคคลผู้นั้นมองตัวเขาเองในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งในระบบการเมืองอย่างไร มีความรู้สึกเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และวิธีการต่างๆ ที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมืองอย่างไร เขามีความรู้สึก เขาสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในนโยบายการตัดสินใจของรัฐบาลหรือไม่อย่างไร

ถ้าบุคคลมีความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และการประเมินค่าต่อระบบการเมืองดังกล่าวมาแล้วในรายละเอียดอย่างไร นั่นก็คือ แบบแผนทัศนคติทางการเมืองของบุคคลนั้นนั่นเอง^{๖๖}

ตัวแบบบริสุทธิ์ (ideal types) ที่ Almond และ Verba สร้างขึ้น มีการแบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ประเภท กล่าวคือ^{๖๗}

- ก. วัฒนธรรมทางการเมืองประเภทคับแคบ (parochial political culture)
- ข. วัฒนธรรมทางการเมืองประเภทไพร่ฟ้า (subject political culture)
- ค. วัฒนธรรมทางการเมืองประเภทมีส่วนร่วม (participant political culture)

ก. วัฒนธรรมทางการเมืองประเภทคับแคบ (parochial political culture)

หมายถึง การที่บุคคลในสังคมไม่มีความรู้ ความเข้าใจ ในระบบการเมืองโดยทั่วไปเลย และไม่มีการรับรู้ หรือความเห็นต่อการปฏิบัติงานของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนไม่สนใจอะไร หรือไม่คิดว่าตัวเองมีส่วนร่วมทางการเมืองเลย เช่น ในสังคมของชนเผ่าบางเผ่าในแอฟริกา ซึ่งระบบสังคมยังคงอยู่ในสภาพดั้งเดิม ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นอำนาจหน้าที่ และบทบาททางการเมืองให้เห็นชัดเจนเจาะจงลงไป^{๖๘}

^{๖๖} สมบัติ ดำรงชีพวงศ์, การเมือง : แนวความคิด และการพัฒนา, หน้า 260.

^{๖๗} ม.ร.ว. อดุกฤษาณ ชุมพล, ระบบการเมืองความรู้เบื้องต้น, หน้า 98.

^{๖๘} ช็อนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย,

ข. วัฒนธรรมทางการเมืองประเภทพหุพหุ (subject political culture)

หมายถึง กรณีที่บุคคลในสังคมมีความโน้มเอียงทางการเมืองในลักษณะที่ยอมรับอำนาจรัฐเชิงฟังปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งเป็นผลของการตัดสินใจทางการเมือง (output ของ system) อย่างเดียว มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองโดยทั่วไป แต่ไม่สนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง (ขั้นตอนของ input) และไม่มีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ในฐานะที่จะมีความหมาย มีอิทธิพลต่อการเมือง โดยมีทัศนคติว่าตนกับการเมืองอยู่คนละโลกกัน ไม่เกี่ยวข้องกัน และไม่พยายามไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง มีแต่หน้าที่คอยเคารพกฎหมาย และข้อบังคับต่างๆ ของรัฐบาลเท่านั้น⁴¹

ค. วัฒนธรรมทางการเมืองประเภทมีส่วนร่วม (participant political culture)

หมายถึง การที่บุคคลในสังคมมีความโน้มเอียงทางการเมืองในทางที่เข้าใจในระบบการเมืองโดยทั่วไป มีความรู้ มีความเข้าใจ มีทัศนคติ และความเห็นต่างๆ ต่อโครงสร้างและกระบวนการทางการเมืองการบริหาร ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความรู้สึกว่าเขาสามารถมีอิทธิพลที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้⁴²

อย่างไรก็ตาม Almond และ Verba ได้ให้ทัศนะว่า เป็นการยากที่จะชี้ให้เห็นว่าในสังคมต่างๆ ประชาชนทั้งประเทศจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบหนึ่งแบบใดโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพราะประชาชนในสังคมต่างๆ มักมีความแตกต่างในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะมีผลต่อความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของบุคคลเหล่านั้นด้วย Almond และ Verba สรุปว่าในสังคมต่างๆ ประชาชนจะมีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมผสาน (mixed political culture) แบบใดแบบหนึ่งใน 8 ลักษณะ กล่าวคือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำค่อมผสม

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 80 - 81.

แบบไพร่ฟ้า (the parochial - subject culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า ผสมแบบมีส่วนร่วม (the subject - participant culture) หรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำคอบผสมแบบมีส่วนร่วม (the parochial - participant culture)⁴³ เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบแผนพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง และองค์ประกอบต่างๆ ทางการเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากระบบความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติทางการเมืองของบุคคลที่ได้รับการปลูกฝัง อบรม และถ่ายทอดสืบต่อกันมา ดังนั้น การที่บุคคลจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดนั้น จึงขึ้นอยู่กับกระบวนการเรีนรูู้ และอบรมหล่อหลอมเกลาทางการเมือง (political socialization process) ที่กลุ่มคนในสังคมเรีนรูู้ และถ่ายทอดสืบต่อกันมา

การหล่อหลอมเกลาทางการเมือง (political socialization)

การศึกษาการเมืองโดยพิจารณาจากวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมใดนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงสิ่งที่เรียกว่า "ความโน้มเอียงทางการเมือง" ของคนในสังคม การศึกษาความโน้มเอียงทางการเมืองนั้น เราจะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เนือมประเพณี ค่านิยม ปรัชญาทางสังคมต่างๆ⁴⁴ เพื่อที่จะอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทางการเมืองได้ถูกต้องยิ่งขึ้น เนื่องจากระบบการเมืองทุกระบบถูกฝังตรึงไว้ด้วยแบบแผนของความโน้มเอียงอย่างใดอย่างหนึ่งต่อการแสดงออกในเรื่องการเมือง⁴⁵ ความโน้มเอียงดังกล่าวนี้ จะต้องถ่ายทอดโดยกระบวนการ

⁴³ ผู้สนใจรายละเอียดเกี่ยวกับ "mixed political culture" โปรดดูจาก Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture (Boston : Little Brown and Company, 1965), pp. 23 - 29.

⁴⁴ สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์, "พื้นฐานบางแง่ของวัฒนธรรมทางการเมืองไทย," ใน วัฒนธรรมทางการเมืองไทย, หน้า 49.

⁴⁵ Gabriel A. Almond, "Comparative Political Systems," in Political Behavior : A Theory and Research, eds. Heinz Eulau, Samuel J. Eldersveld and Morris Janowitz (Glencoe, Ill. : The Free Press, 1958), p. 36. อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

การกล่อมเกลாதงการเมืองของสังคม รวมไปถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละระบบการเมือง
ดังนั้น การพิจารณาถึงกระบวนการกล่อมเกลาทงการเมือง จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการอธิบายถึง
เหตุผลของการมีวัฒนธรรมทางการเมืองในแต่ละสังคม ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

1. ความหมายของการกล่อมเกลาทงการเมือง

Michael Rush และ Phillip Athoff อธิบายว่า กระบวนการกล่อมเกลาทงการเมือง เป็นกระบวนการซึ่งปัจเจกบุคคลรู้จักว่าตนเองอยู่ในระบบการเมือง และทำให้เกิด
ความสำนึก (perception) หรือปฏิกริยาค่อปรากฏการณ์ทางการเมือง กระบวนการอันนี้
เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสังคม ที่บุคคลผู้นั้นเป็นสมาชิกอยู่
ตลอดจนยังเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ และประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลนั้นอีกด้วย⁴⁶

Kenneth P. Langton ได้ให้นิยามของการกล่อมเกลาทงการเมืองว่า หมายถึง
กระบวนการที่บุคคลได้เรียนรู้แบบแผนพฤติกรรม และอุปนิสัยในทางที่เกิขเนื่องกับการเมืองโดย
ผ่านทางสื่อกลางต่างๆ ของสังคม สื่อกลางเหล่านี้รวมถึงสิ่งแวดล้อมต่างๆ ไป เช่น ครอบครัว
กลุ่มเพื่อนฝูง โรงเรียน สมาคมผู้ใหญ่ และสื่อสารมวลชนต่างๆ⁴⁷

Richard E. Dawson และ Denneth Prewitt ได้สรุปว่า กระบวนการกล่อม
เกลาทงการเมือง หมายถึง กระบวนการของการพัฒนาซึ่งแต่ละบุคคลจะได้มาซึ่งโลกทัศน์ทาง
การเมือง⁴⁸

⁴⁶ Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to Political Sociology (London : Western Printing Serviced Press, 1971), p. 16.

⁴⁷ Kenneth P. Langton, Political Socialization (N.Y. : Oxford University Press, 1969), p. 5.

⁴⁸ Richard E. Dawson and Denneth Prewitt, Political Socilization (Boston : Little Brown and Co., 1969), p. 6.

กล่าวโดยสรุป ความหมายของคำว่า "การกล่อมเกลาทางการเมือง" สามารถอธิบายได้ใน 2 ลักษณะ คือ ความหมายในวงแคบ และความหมายในวงกว้าง

ก. ความหมายในวงแคบ การกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง การให้ข่าวสารทางด้านการเมือง การปลูกฝังค่านิยมทางด้านการเมือง และการให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติต่างๆ ทางด้านการเมืองอย่างมีเจตนา ซึ่งกระทำโดยองค์กร (agents) ที่มีความรับผิดชอบอย่างเป็นทางการในเรื่องการอบรมสั่งสอน

ข. ความหมายในวงกว้าง การกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง การเรียนรู้ทั้งหมดเกี่ยวกับการเมืองที่เกิดขึ้นในทุกช่วงของชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะการเรียนรู้นั้นจะเป็นแบบทางการหรือไม่เป็นทางการ จะมีเจตนาหรือไม่ก็ตาม การกล่อมเกลาทางการเมืองในความหมายนี้ได้ครอบคลุมเฉพาะการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการเมืองที่เห็นได้อย่างชัดเจนอย่างเดิมาเท่านั้น แต่ยังคงรวมถึงการเรียนรู้ที่มีต่อการเมืองอันมีผลต่อพฤติกรรมทางด้านการเมือง (political behavior) อีกด้วย เป็นต้นว่า การเรียนรู้ท่าทีทางสังคม (social attitudes) บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเมือง และลักษณะการได้มาซึ่งคุณลักษณะทางบุคลิกภาพบางประการที่มีผลเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการเมือง⁴⁰

2. หน้าที่ของกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง

กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองมีบทบาท และหน้าที่ที่สำคัญหลายประการด้วยกัน เราอาจจะสรุปหน้าที่หลักของกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง ที่ซึ่งมีต่อวัฒนธรรมทางการเมืองได้ 3 ประการ คือ⁵⁰

⁴⁰ Fred I. Greenstein, "Political Socialization," International Encyclopedia of Social Science, Vol.12 (1968), pp. 551 - 555. อ้างถึงใน สถิติศาสตร์ นิคมสุชาติ, สังคมวิทยาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : ไทวันพานิช, 2524), หน้า 6.

⁵⁰ Dawson and Prewitt, Political Socialization, pp. 27 - 38.

2.1 รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง การที่คนรุ่นเก่าอบรมสั่งสอนเพื่อสืบทอดค่านิยมทางการเมือง ทิศนะ ปทัสถาน และความเชื่อ ไปยังคนรุ่นใหม่ของสังคม การให้การเรี้นรู้ทางการเมืองโดยหวังที่จะรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองเดิมนั้น อาจจะกระทำได้โดยผ่านทางสื่อกลางต่างๆ

2.2 ปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมือง ในทุกสังคมย่อมประสบกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะมีผลกระทบต่อแนวโน้มทางการเมืองของประชาชนไม่มากนัก ข้อ กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองจะเป็นตัวช่วยให้ร่ำสารใหม่ๆ อันจะนำไปสู่การปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมืองได้เป็นอย่างดี

2.3 สร้างวัฒนธรรมทางการเมือง ปัญหาที่สำคัญซึ่งที่ประเทศเกิดใหม่ประสบ ก็คือ หากเขาพบว่า ตนเองอยู่ในชุมชนการเมืองที่ยังไม่มีภาษา วัฒนธรรม ศาสนา หรือแม้แต่ศีลธรรมร่วมกัน ปัญหาของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภาวะในชาติจะเกิดขึ้นสิ่งแรก และถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ผู้นำจะต้องกระทำ ก็คือ การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองร่วมกัน หรือสร้างค่านิยม ความเชื่อร่วมกัน อันเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนให้เกิดขึ้นมาได้ ในสภาพของความสับสนหลังจากการได้เอกราชนี้ กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการช่วยก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมือง อันจะนำมาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติได้

3. การศึกษากระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง

การศึกษากระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้น มีประเด็นที่ควรพิจารณาศึกษาอยู่

3 ประการ คือ

ก. การศึกษากลไก หรือตัวกลางที่ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอด สร้างสรรค์ และพัฒนาแนวโน้ม แนวความคิด ทิศนคติ ค่านิยม และความเชื่อทางการเมืองของบุคคล

ข. การศึกษาปรากฏการณ์แห่งการขัดแย้ง ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง เพราะกลไกที่เป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองในระยะเริ่มแรก

กับในระยะหลังถ้าทอด และสร้างสรรค่านิยมที่แตกต่างกันออกไป ทำให้เกิดการขาดตอน หรือ การไม่สืบต่อเนื่องในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองในช่วงแรก และช่วงหลังๆ ของชีวิตคน

ค. การศึกษาวิธีการที่บุคคลรับเอาค่านิยม และแบบแผนของวัฒนธรรมทางการเมือง เข้าไว้ เป็นการศึกษาระบวนการในการเรียนรู้ของบุคคล^{๕๑}

ก. กลไก หรือตัวกลางที่ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง

การศึกษากลไก หรือตัวกลางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น มีความสำคัญ มาก โดยที่กลไกเหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญที่ดำเนินการเผยแพร่ สร้างสรรค พัฒนา ปรับปรุง และ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง

ตัวกลาง หรือสถาบันในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองมีอยู่ด้วยกันหลายประการ เช่น ครอบครัว โรงเรียน สถาบันการศึกษาชั้นสูง สถานที่ประกอบอาชีพ สมาคม เป็นต้น แต่ในบรรดากลไกเหล่านี้ เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในหมู่นักจิตวิทยา และอ้างอิงกันบ่อย ครั้งในบรรดานักรัฐศาสตร์ว่า สถาบันครอบครัวนั้น มีอิทธิพลมากที่สุดในการกำหนดพื้นฐานอารมณ์ และสร้างรากฐานแนวโน้มทางการเมืองในแต่ละบุคคลขึ้นมา ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ตอบสนอง ความต้องการของเด็ก และมีอิทธิพลครอบคลุมความสนใจของเด็กตั้งแต่นรกเริ่ม^{๕๒} การเรียนรู้ ทางการเมืองนั้น มีรากฐานมาตั้งแต่วัยเด็ก การเรียนรู้ในวัยก่อนผู้ใหญ่มีความสำคัญ เพราะ สิ่งที่ได้เรียนรู้ และก่อตัวขึ้นในช่วงต้นของชีวิต จะมีผลต่อทัศนคติทางการเมือง และพฤติกรรม ทางการเมืองที่จะมีตามมาในวัยผู้ใหญ่^{๕๓} ดังนั้น การเรียนรู้ในระยะนี้ย่อมมีอิทธิพลต่อการพัฒนา

^{๕๑} อุษณีธ ภัทรานนท์, แนวการศึกษา และวิเคราะห์กระบวนการ Political Socialization, หน้า 11 - 12.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 12 - 13.

^{๕๓} Richard Niemi, "Political Socialization," in Handbook of Political Psychology, ed. Jeanne Knutson (San Francisco : Jossey Bass, 1973), p. 118.

แนวโน้มทางการเมืองของเด็กในอนาคต อย่างไรก็ตาม การที่จะกล่าวเจาะจงลงไปว่า สถาบันครอบครัวจะต้องมีอิทธิพลมากน้อยเพียงใดต่อการพัฒนาทัศนคติ และค่านิยมในตัวเด็กนั้น ย่อมกระทำได้ยาก แต่ข้อสันนิษฐานก็คือว่า ครอบครัวจะต้องมีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากก็น้อย^{๕๔}

ข. การไม่สืบต่อเนื่องในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง

การขาดตอน หรือชะงักงันชั่วคราวในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง กระบวนการในการสร้างสรรค์ พัฒนาแนวโน้ม และแนวความคิดทางสังคมและการเมือง โดยสถาบันหนึ่งสถาบันใดในระยะเวลาหนึ่ง เกิดขัดแย้งกับแนวโน้ม และแนวความคิดที่อีกสถาบันหนึ่ง พยายามสร้างขึ้นในกลุ่มบุคคลเหล่านั้น การขาดตอนในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง อาจมองเห็นได้ในหลายกรณี และแสดงออกได้หลายทาง ดังนี้

ประการแรก อาจเกิดขึ้นในกรณีที่แบบแผนของการเคารพ และยอมรับอำนาจ ถูกป้อนเข้าไปฝังแน่นอยู่ในแนวโน้ม แนวความคิด และค่านิยมของเด็กจนเติบโต แต่เมื่อเด็กนั้น เข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษา แนวโน้ม แนวความคิด และค่านิยมที่สถาบันการศึกษาปลูกฝังไว้ นั้น มีลักษณะที่ขัดแย้ง หรือแตกต่างไปจากค่านิยมที่ตนเองเคยได้รับมาจากสถาบันครอบครัว

ประการที่สอง อาจเกิดขึ้นในกรณีที่แนวโน้ม ค่านิยม และแบบแผนของอำนาจที่กลไกในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองป้อนให้กับบุคคลนั้น ไม่สอดคล้องกับระเบียบแบบแผนของสถาบันทางการเมืองนั้นๆ ทั้งนี้ ก็ย่อมทำให้เกิดการขาดตอน และไม่สืบต่อเนื่องของกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองขึ้นมา^{๕๕}

^{๕๔} Jane R. Davies, "The Family's Role in Political Socialization," in Learning About Politics, ed. Roberta S. Siegel (New York : Random House, 1970), p. 112. อ้างถึงใน อุษณีส์ นัทรานนท์, แนวการศึกษา และวิเคราะห์ กระบวนการ Political Socialization, หน้า 13.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

ปัญหาของการไม่สืบต่อเนื่องในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้น นับว่าเป็น ปัญหาที่สำคัญ โดยที่สร้างควมขัดแย้งขึ้นมาในแบบแผนวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศนั้น และยังมีผลที่ทำให้เกิดการไม่สอดคล้องกันระหว่างแบบแผนวัฒนธรรมทางการเมือง กับแบบแผน การดำเนินงานของระบบการเมืองในประเทศนั้นๆ ทั้งนี้ ย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพ ความมั่นคงในระบบการเมืองของประเทศนั้นด้วย^{๕๖} การขัดแย้งในกระบวนการกล่อมเกลาทาง การเมืองดังกล่าวนี้ ย่อมก่อให้เกิดภาวะอันตึงเครียดขึ้นในจิตใจของบุคคลในทางการเมือง อาจ กล่าวได้ว่า การขัดแย้ง และการไม่สอดคล้องกันระหว่างวัฒนธรรมทางการเมือง กับระบบ การเมือง เป็นรากเง้าของความล้มเหลวในการดำเนินงานของระบบการเมืองนั้นๆ (non - viability of the political system) ไม่มากก็น้อย^{๕๗}

อนึ่ง การไม่สืบต่อเนื่อง หรือการขาดตอนในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้น อาจเกิดขึ้นในกรณีอื่นได้อีก เช่น ในระหว่างชนชั้นต่างๆ เพราะแบบแผนของวัฒนธรรมทางการเมืองที่สร้างขึ้นโดยสถาบันครอบครัวในกลุ่มชนชั้นกลาง และในกลุ่มชนชั้นกรรมาชีพ นั้น มีความ แตกต่างกันอยู่ไม่น้อย ความแตกต่างในด้านฐานะ ชนชั้นทางสังคม และระดับเศรษฐกิจ ย่อม มีอิทธิพลต่อการสร้างแบบแผนวัฒนธรรมทางการเมือง และกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง ในลักษณะที่แตกต่างกันอยู่บ้าง^{๕๘}

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๘} Richard Rose, "England : A Traditionally Modern Political Culture" in Lucian W.Pye and Sidney Verba, Political Culture and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1965), p. 106. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

ค. วิธีการรับค่านิยม และแบบแผนวัฒนธรรมทางการเมือง

บุคคลรับเอาแนวโน้มนิยมของวัฒนธรรมทางการเมืองเข้ามาได้อย่างไรนั้น การศึกษาในประเด็นนี้ จะเน้นที่กระบวนการ หรือวิธีการที่เด็กรับเอาแนวโน้มนิยม แนวความคิด เข้ามาในแต่ละขั้นตอนของการเจริญเติบโตขึ้นมาจนเป็นผู้ใหญ่ และแม้กระทั่งหลังจากนั้นไปจนตลอดชีวิตอีกด้วย^{๕๐} ดังนั้น จึงอาจที่จะถือได้ว่า การที่บุคคลจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นอย่างไรนั้น จึงขึ้นอยู่กับการพัฒนาของความโน้มเอียงทางการเมืองที่มีลักษณะเป็นการสั่งสม (cumulative) ความโน้มเอียงทางการเมืองที่ได้รับ หรือก่อตัวขึ้นในช่วงแรกของชีวิตจะมีอิทธิพลต่อการรับรู้ หรือการก่อตัวของความโน้มเอียงทางการเมืองอื่นๆ อาจกล่าวได้ว่า บุคคลจะยอมรับ หรือสร้างทัศนคติ หรือความเชื่อ ตลอดจนรับข่าวสารต่างๆ ได้เนื่องจาก จึงขึ้นอยู่กับการศึกษาทางการเมืองก่อนหน้านี้^{๕๑}

4. ขั้นตอนของกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง

ในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองซึ่งเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการสั่งผ่าน การสร้าง แปลงรูป และการถ่ายทอดความโน้มเอียงทางการเมือง (political orientations) ของบุคคลนั้น สิ่งที่น่าสนใจในเบื้องต้น ก็คือ บุคคลเรีนรู้ทางการเมืองในรูปแบบไหน อย่างไร^{๕๒} การเรีนรู้ทางการเมืองดังกล่าว บุคคลแต่ละคนต่างผ่านกระบวนการสร้าง หรือได้รับการถ่ายทอดความโน้มเอียงทางการเมือง จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะทางการเมืองของตนเอง หรือบุคคลนั้น (political self) ลักษณะเฉพาะทางการเมืองของบุคคลนั้น หมายถึง สภาพการรวมตัวกันอย่างสลับซับซ้อนของความโน้มเอียง (complex of orientations) ที่เกี่ยวกับโลกทาง

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

^{๕๑} Dawson and Prewitt, Political Socialization, p. 43.

^{๕๒} พรศักดิ์ ม่องแก้ว และ สาธิตพิชญ์ สุคติพันธ์, การเมืองของเด็ก กระบวนการสังคม ประกิดทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 25.

การเมือง รวมทั้ง ความคิดเห็นที่เกี่ยวกับบทบาทของตนเองในทางการเมือง^{๑๒} ลักษณะเฉพาะของบุคคลทางการเมืองดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่มิใช่พัฒนาการ ไม่ใช่สิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้เอง หรือมีมาโดยกำเนิด แต่จะก่อตัวขึ้นมาจากกระบวนการของกิจกรรม และประสบการณ์ทางสังคม^{๑๓}

ในเรื่องขั้นตอนของกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง Lucian W. Pye ได้อธิบายขั้นตอนต่างๆ โดสแยกออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนเริ่มแรกสุดที่คนเกิดมาจะได้รับการอบรม ขัดเกลา หรือมีความโน้มเอียงเข้าสู่ความมีสภาพเป็น "สัตว์สังคม" ขั้นตอนนี้สถาบันที่มีอิทธิพลมากที่สุดในฐานะที่เป็นตัวการในการอบรมกล่อมเกลาทางสังคม ก็คือ สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา จุดประสงค์สำคัญของขั้นตอนนี้ ก็คือ ต้องการจะให้การอบรมเพื่อชี้แนวทางให้มนุษย์เรียนรู้วิถีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่น ดังนั้น จึงเป็นขั้นตอนพื้นฐานของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางสังคม

ขั้นตอนที่ 2 มนุษย์เริ่มมี "เอกลักษณ์ส่วนบุคคล" (personal identity) ในขั้นตอนนี้เริ่มมีการพัฒนาไปสู่การมีพื้นฐานความรู้ และความเชื่อ นอกจากนี้ ประสบการณ์เริ่มมีอิทธิพลหล่อหลอมในจิตใจสำนึก และตั้งไปมีส่วนกำหนดเป็นโครงสร้างบุคลิกภาพขั้นมูลฐานของมนุษย์ด้วย

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนนี้เริ่มเข้าสู่กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองของสังคม เมื่อมนุษย์ผ่านมาถึงขั้นตอนของการมีความสำนึกในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองเริ่มผ่านเข้ามาทางตัวการของการอบรมกล่อมเกลา และเข้ามากระทบจากการ

^{๑๒} Dawson and Prewitt, Political Socialization, p. 17.

^{๑๓} George Herbert Mead, Mind, Self and Society (Chicago : University of Chicago Press, 1934), p. 135.

รับรู้ และหล่อหลอมทำให้เกิดบุคลิกภาพทางการเมืองขึ้นในตัวมนุษย์ ทำให้มนุษย์เริ่มมีความคิด
 นิรนิจวิเคราะห์ในทางการเมืองขึ้น

ขั้นตอนสุดท้าย เป็นขั้นตอนที่กระบวนการขัดเกลา และเรียนรู้ทางการเมือง ได้สร้าง
 ความรู้สึกนึกคิดในทางการเมืองอย่างมาก จนกระทั่งทำให้มนุษย์เกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้า
 ไปมีส่วนร่วม และมีบทบาททางการเมือง เรียกขั้นตอนนี้ว่า "political recruitment
 process" เป็นขั้นตอนที่บุคคลมีความเข้าใจในการเมืองลึกซึ้งขึ้น มีทัศนคติทางการเมือง หรือ
 ที่เรียกว่า "บุคลิกภาพทางการเมือง" ชัดเจน และถาวรกว่าเดิม^{๑๔}

ขั้นตอนของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองดังกล่าว จะมีอิทธิพลต่อค่านิยม
 ทัศนคติ ความรู้ หรือที่เรียกว่า "โครงสร้างบุคลิกภาพพื้นฐาน" (basic personality
 structure)^{๑๕} มากน้อยไม่เท่ากัน บางครั้งการอบรมในระดับครอบครัวอาจมีอิทธิพลมากกว่า
 ระดับเพื่อนฝูง และสถาบันที่เป็นทางการ เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย แต่บางครั้งการอบรม
 ในระดับปลาซจะมีอิทธิพลมากกว่า มีบ่อยครั้งที่ค่านิยมในการเรียนรู้ในขั้นตอนต่างๆ ซักกันอย่าง
 เห็นได้ชัด บางครั้งผลของการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองก็เป็นที่ไปในลักษณะผิวเผิน^{๑๖}

สำหรับกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองของคนไทยนั้น โดยทั่วไปอาจแบ่งได้เป็น
 3 ระดับ^{๑๗} คือ ระดับครอบครัว ระดับสังคมนอกครอบครัว และระดับที่เข้ามาเรียนรู้ระบบ
 การเมืองจะโดยทางตรง หรือทางอ้อม แต่กระบวนการที่สร้างค่านิยมให้บุคคลในด้านต่างๆ ที่มี

^{๑๔} Lucian W. Pye, Politics, Personality and Nation - Building :
 Burma's Search for Identity (New Haven : Yale University Press, 1965),
 pp. 44 - 48.

^{๑๕} Ibid., p. 53.

^{๑๖} กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตย กับสังคมไทย, หน้า 43.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

ความสำคัญ มีเพียง 2 ระดับ คือ ระดับครอบครัว และระดับสังคมนอกครอบครัว ซึ่งแตกต่างกับในประเทศที่มีระบบการเมืองเปิดซึ่งมี 3 หรือ 4 ระดับ กล่าวคือ

ระดับแรก คือ ระดับครอบครัว สิ่งแวดล้อมชีวิตของเด็กไทยในระดับนี้ที่สำคัญ ได้แก่ พ่อแม่ เครื่องญาติ ศาสนาพุทธ และระบบสังคมแบบกสิกรรม สิ่งแวดล้อมดังกล่าวได้ปลูกฝังค่านิยมที่เน้นความเป็นอิสระ คือ ไม่พหุสาธามมีกฎเกณฑ์ชีวิตความผูกพันกับบุคคลอื่นที่อยู่หาก ค่านิยมดังกล่าวเป็นอิทธิพลสำคัญที่มีต่อระบบการเรียนรู้ของเด็กไทยในระยะเริ่มแรกเป็นอย่างมาก^{๖๘}

ระดับที่สอง คือ ระดับสังคมนอกครอบครัว เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นเรื่องของอำนาจเป็นสำคัญ^{๖๙} กล่าวคือ เมื่อเด็กเริ่มก้าวพ้นจากบ้านเข้าไปในสังคม เช่น มีเพื่อนฝูง เข้าโรงเรียน และเติบโตขึ้นมาเป็นสมาชิกผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน เด็กไทยจะเริ่มสำเหนียกถึงอิทธิพลของสิ่งที่มีความสำคัญอย่างอื่นในประเทศไทยอีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ อำนาจของราชการ อันได้แก่ อำนาจของรัฐบาล ซึ่งมีข้าราชการเป็นตัวแทนผู้ใช้อำนาจนั้น สิ่งบุคคลนั้นเจริญเติบโตขึ้นมาจนเท่าใด มีบทบาท และความรู้ในสังคมมากเท่าใด ความสำเหนียกในอำนาจของราชการจะมีมากเป็นเงาตามตัว แต่ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้มีบทบาทน้อย เยาว์ว้อ หรืออยู่ห่างไกลออกไป ความรู้สึกในเรื่องอำนาจจะมีน้อย หมายความว่า อิทธิพลของอำนาจจะมีมากน้อยขึ้นอยู่กับระยะทางไกลใกล้ไกลจากศูนย์แห่งอำนาจ^{๗๐}

ระดับที่สาม คือ ระดับที่เข้ามาเรียนรู้ระบบการเมืองจะโดยทางตรง หรือทางอ้อม การเรียนรู้ในระดับนี้ อาจกล่าวได้ว่า ยังเป็นของใหม่เริ่มมีตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ยิ่งไปกว่านั้น กระบวนการในระดับนี้ยังมีลักษณะที่เป็นค่านิยมของระดับที่สอง คือ อำนาจนิยมของข้าราชการอีก^{๗๑} ดังนั้น จึงไม่ได้มีความหมายพิเศษที่แตกต่างไปจากเดิมแต่อย่างใด

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 48 - 49.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่ากระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองของสังคม มีความสำคัญมากต่อแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคมการเมือง หรืออาจกล่าวได้ว่ากระบวนการนี้ ได้สร้างบุคลิกภาพทางการเมืองของคนในสังคมขึ้น ซึ่งมีอิทธิพลในฐานะเป็นตัวกำหนดที่มีความสำคัญของพฤติกรรมทางการเมืองในระบบการเมืองใดๆ ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองได้อาศัยกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง เป็นช่องทางหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติทางการเมืองของคนในสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นตัวเชื่อมระหว่างสังคม กับระบบการเมืองนั่นเอง⁷²

พื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย

วัฒนธรรมทางการเมืองถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อ เกี่ยวกับการเมืองของบุคคลในสังคม การที่จะทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของระบบการเมืองใดๆ นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมบางประการที่ก่อให้เกิดทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อดังกล่าว ที่ทำให้บุคคลมีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดๆ ขึ้นมา ซึ่งพื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทยบางประการที่มีความสำคัญที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคมไทยที่จะกล่าวถึง ได้แก่

1. โครงสร้างทางสังคม

ถ้าหากจะกล่าวถึงโครงสร้างของสังคมแล้ว สิ่งแรกที่จะต้องตระหนัก ก็คือ ระบบสังคมนั้น เกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องซึ่งกันและกัน จึงต้องมีการแบ่งสรรบทบาทหน้าที่ เพื่อที่สังคมนั้นจะคงอยู่อย่างมีระเบียบ⁷³ โครงสร้างทางสังคม หมายถึง ระบบของการจัดจำแนก

⁷² P. R. Shirk, Political Development and Modernization in the Non - Industrial State : The Experience of Thailand (Michigan : A Xerox Co., 1973), p. 43.

⁷³ ทิศยา สุวรรณชัย, สังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527), หน้า 104.

บทบาทเพื่อจะให้การจำแนกนั้นเหมาะสมกันเพื่อจรรโลงความเป็นกลุ่มสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ⁷⁴ ดังนั้น โครงสร้างทางสังคมจึงถือเป็นผลผลิต หรือผลพวงจากการที่มนุษย์มีการปฏิสังสรรค์กัน⁷⁵ โครงสร้างของสังคมไทยที่มีความสำคัญมีลักษณะ ดังนี้

1.1 ความสัมพันธ์ในสังคมไทยมีลักษณะของความสัมพันธ์ทางระดับ (hierarchical relationship) ในระบบสังคมไทยนั้น มีความโน้มเอียงที่จะเสริมสร้างการรักษาไว้ซึ่งความแตกต่างในระดับฐานะทางสังคม (stratification) เนื่องจาก ในสังคมไทยเรามีระบบจารีตในลักษณะที่จะชี้ชัดในระดับความแตกต่างทั้งในทางร่างกาย และสติปัญญา โดยเฉพาะภาษาที่ใช้ รวมทั้งมีความโน้มเอียงที่จะเอาฐานะตำแหน่งหนึ่งเป็นหลักในการครอบคลุม (diffuseness) กิจกรรมอื่นๆ แม้ว่ากิจกรรมนั้นจะไม่เกี่ยวข้องกับภาระหน้าที่ของฐานะตำแหน่งที่คนครองอยู่⁷⁶ สิ่ง que แสดงถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวที่สำคัญ ได้แก่ การที่สังคมไทยมีลักษณะของระบบชนชั้นซึ่งหมายถึง การที่บุคคลในสังคมได้ถูกจัดแบ่งออกเป็นอันดับต่างๆ ที่มีระบบอันค้ำชี้ให้เห็นว่า คนที่อยู่ในตำแหน่งหรือฐานะนั้นๆ มีเกียรติ หรือได้รับการยกย่องว่าอยู่ในอันดับที่สูงกว่า เท่ากัน หรือต่ำกว่าบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ในฐานะอื่นๆ ในสังคมเดียวกัน⁷⁷ การที่บุคคลในสังคมเป็นสมาชิกชนชั้นที่แตกต่างกันนั้น ทำให้เขามีความแตกต่างกันในวัฒนธรรมหลายๆ อย่างในการดำเนินชีวิต (style of life)⁷⁸ ลักษณะสังคมไทยเป็นระบบชนชั้นอันสืบเนื่องมาจากระบบศักดินา⁷⁹

⁷⁴ Talcott Parsons, The Social System (Ill.: The Free Press of Glencoe, 1963), p. 144. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

⁷⁵ นิธิ นิกษ์เกษมสมบัติ และ ชีวเวทย์ ประมวลรัฐการ, โครงสร้างสังคม (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 1.

⁷⁶ ทิศยา สุวรรณชฎ, สังคมวิทยา, หน้า 110 - 111.

⁷⁷ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (พระนคร : เล็งงเข็งงจจเจวิญ, 2513), หน้า 104.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

⁷⁹ ไพฑูรย์ ช่างเรือน, สังคมการเมือง และการปกครองของไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527), หน้า 5.

ในระบบศักดินาจะประกอบด้วยบุคคล 4 ประเภท คือ "เจ้า" หมายถึง พระมหากษัตริย์ และ พระราชวงศ์ "นาอ" หมายถึง ขุนนาง และข้าราชการ "ไพร่" หมายถึง ราษฎรสามัญชน ธรรมดา และ "ทาส" หมายถึง บุคคลที่หมดอิสระภาพในตัวเอง และต้องกลายเป็นสมบัติของผู้อื่น บุคคลทั้งสี่ประเภทนี้ล้วนมีสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อสังคมตามกฎหมาย จากภารกิจที่ต้องพึงปฏิบัติเหล่านี้ เมื่อเวลาเนิ่นนานหลายศตวรรษก็สามารถสร้างจารีตประเพณี ตลอดจนค่านิยม บางอย่างให้กับบุคคลเหล่านี้ได้ และในที่สุดก็ได้มีการสืบทอดประเพณีดังกล่าวนี้มาจนถึงปัจจุบันโดย ไม่ตั้งใจ^{๑๐} สภาพการณ์ดังกล่าวมีผลทำให้ระบบความคิดความเชื่อทางการเมืองของคนไทยส่วนใหญ่ในสังคม มีลักษณะสอดคล้องกับระบบการเมืองดั้งเดิมที่มีลักษณะ "รวมอำนาจ" ทั้งหมดไว้กับ บุคคลคนเดียว หรือกลุ่มบุคคล^{๑๑}

จากภารกิจที่สังคมไทยผูกพันกับระบบศักดินามาเป็นเวลายาวนาน จึงไม่แปลกที่ระบบศักดินา ได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างค่านิยมของสังคมไทยที่มีลักษณะ "นิยมอำนาจ" ซึ่งคนไทยจะให้ความสำคัญแก่ผู้มีอำนาจ^{๑๒} เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ในปัจจุบันค่านิยมต่างๆ ไปของสังคมไทยซึ่งแสดง ถึงเนื้อหาของความเป็นสังคม "ระบบชนชั้น" หรือ "นิยมอำนาจ" นี้ ที่สำคัญๆ ได้แก่ ค่านิยมยกย่อง อำนาจ นิยมเจ้านายและยศฐาบรรดาศักดิ์^{๑๓} ยกย่องความเป็นผู้ใหญ่ หรือเคารพอาวุโส^{๑๔}

^{๑๐} ฝรั่ง ฟ่างนิศ, "ลักษณะโครงสร้างทางสังคมในระบบศักดินา," ใน เอกสาร การสอนศึควิชา ปัญหาพัฒนาการทางการเมืองไทย หน้าที่ 1 - 7 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), หน้า 54.

^{๑๑} จุมพล ทนินพานิช, "ความสำคัญของการเรียนรู้ทางการเมืองของคนไทย," ใน เอกสารการสอนศึควิชา พื้นฐานทางสังคม และวัฒนธรรมทางการเมืองไทย หน้าที่ 1 - 7 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532), หน้า 282.

^{๑๒} ฝรั่ง เล็งประชา, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2531), หน้า 68.

^{๑๓} สุพัตรา สุภาพ, สังคม และวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม : ครอบครัวยุ : ศาสนา ประเพณี (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 7 - 8.

^{๑๔} ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, หน้า 94 - 95.

ลักษณะของค่านิยมข้างต้น ซึ่งแสดงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของบุคคลรูปแบบหนึ่งในโครงสร้างของสังคมไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ปราโมทย์ นาครทรรพ ได้กล่าวเป็นเชิงเปรียบเทียบไว้อย่างน่าฟังว่า "สังคมไทยเป็นสังคมฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต้องตีราคาตามลำดับชั้นแห่งฐานะอันตราภาพ ความเสมอภาคจึงเป็นสิ่งเลื่อนลอยทั้งในทางทฤษฎี และทางปฏิบัติ"^{๕๕} คำกล่าวนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนได้เป็นอย่างดีในการบ่งบอกถึงลักษณะของความสัมพันธ์ทางระดับในโครงสร้างของสังคมไทย

1.2 ความสัมพันธ์เชิงระบบอุปถัมภ์ (patron - client system) ระบบอุปถัมภ์เป็นระบบความสัมพันธ์ที่กำหนดบทบาทหน้าที่ระหว่างบุคคลในแต่ละระดับชั้นของสังคม^{๕๖} ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจาก ความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายกับไพร่ของสังคมศักดินาเมื่อครั้งอดีต ที่ก่อให้เกิดการอุปถัมภ์ซึ่งกันและกันระหว่างมูลนายกับไพร่ เช่น มูลนายมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองดูแลไพร่ ดังจะเห็นได้จากกฎหมายลักษณะรับฟ้องใน พ.ศ. 1899 ที่ระบุว่า "ผู้ที่สังกัดมูลนายเท่านั้นบ้านเมืองจึงจะให้ความนิทภัทรักษาในชีวิต และทรัพย์สินของตน"^{๕๗} ในลักษณะนี้ไพร่จึงถือว่ามูลนายเป็นผู้มีพระคุณต่อตนเอง จึงต้องปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ คอบแทนมูลนายนอกเหนือจากหน้าที่ตามกฎหมายอีกด้วย เช่น สละแรงงานช่วยทำงานให้มูลนาย แสวงหาสิ่งของต่างๆ ให้มูลนายตามที่มูลนายต้องการ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์นี้ ผู้ที่เหนือกว่าจะสำนักอยู่เสมอถึงความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริม และขยายเครือข่ายสาธิตของผู้ต่ำกว่าที่ชื่อสัตย์ และที่คดงิ่งพอาศิสเราออกไปให้กว้างไกล ความจงรักภักดีจะคงมีอยู่ตราบเท่าที่ผู้ที่เหนือกว่ายังมีคงอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจและ

^{๕๕} ปราโมทย์ นาครทรรพ, "อนาคตของประชาธิปไตยในประเทศไทย," ใน รัฐธรรมนูญสำหรับชาวบ้าน (พระนคร : สำนักพิมพ์วิเทศ, 2516), หน้า 219.

^{๕๖} รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, "วิถีแห่งวัฒนธรรมในสังคมไทย," ใน อนิจลักษณะของการเมืองไทย เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ว่าด้วยการเมือง (กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์, 2536), หน้า 12.

^{๕๗} กฎหมายตราสามดวง (พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2515), หน้า 277.

มีสภาพราคาดี^{๑๑} จึงก่อให้เกิดธรรมชาติของการเข้าหาผู้มีอำนาจเพื่อให้ความคุ้มครองตัวเอง และเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง ในขณะที่เดียวกัน ผู้มีอำนาจก็พยายามจะยื่นมือเข้าไปโอบอุ้มคุ้มครองผู้ที่เข้ามาหาตน ถ้าเห็นว่าคนเหล่านั้นจะอำนวยความสะดวกให้กับตนได้ ธรรมชาติเช่นดังกล่าวนี้บางครั้งก็เกิดขึ้นในระบบราชการ และบางครั้งก็เกิดขึ้นนอกระบบราชการ และนับวันจะมากขึ้นด้วย กล่าวคือ

ก. อิทธิพลของระบบอุปถัมภ์ที่มีต่อระบบราชการ ก็คือ การทำให้บรรดาผู้นำ หรือผู้บังคับบัญชาต่างก็สร้างอภิสิทธิ์ สร้างอำนาจ สร้างอิทธิพล ให้กับตนเองได้อย่างมั่นคงโดยมีผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นฐานอำนาจให้ ผู้ใต้บังคับบัญชาเมื่อได้รับการคุ้มครองจากผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาของคนที่มีความสำคัญในบุคคลของผู้บังคับบัญชาของคนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคุ้มครองที่ตนเองได้รับจากผู้นำ หรือเจ้านายของคน เมื่อตนเองได้กระทำการฝ่าฝืนต่อระเบียบปฏิบัติของทางราชการจนกระทั่งกลายเป็ความผิด แต่ในเมื่อตนเองได้กระทำการที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บังคับบัญชาของตนทั้งในเรื่องส่วนตัว และในหน้าที่ราชการ ผู้บังคับบัญชาก็ต้องถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องแสดงน้ำใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาโดยให้ความคุ้มครองช่วยเหลือ นอกจากนี้ ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาเหล่านั้นมักจะให้ประโยชน์กับผู้ใต้บังคับบัญชาบางคนที่เป็น "ลูกน้อง" คนสนิท หรือคนใกล้ชิดของตนอย่างเต็มที่ เช่น การพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน ฯลฯ เป็นต้น ดังกล่าวกันว่าที่เรามักได้ยินได้ฟังอยู่เสมอที่ว่า "ค่าของคนขึ้นอยู่กับว่าเป็นคนของใคร"

ข. อิทธิพลของระบบอุปถัมภ์ที่มีต่อนอกระบบราชการ ก็คือ การก่อให้เกิดผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นต่างๆ ในสมัยปัจจุบันผู้มีอิทธิพลเหล่านี้มักได้รับขนานนามว่า "เจ้าพ่อ" ผู้มีอิทธิพลเหล่านี้มีอำนาจ และเงินที่จะให้ความคุ้มครอง และให้ความสุขต่อบริวารของตนเองได้ แม้กระทั่งข้าราชการในท้องถิ่นบางแห่งก็ยังต้องอยู่ใต้อิทธิพล และอำนาจเงินของบรรดาผู้มีอิทธิพล ทำให้ผู้มีอิทธิพลเหล่านี้ดำรงอยู่ได้โดยที่กฎหมายไม่สามารถเอื้อมมือเข้าจัดการได้ และผู้มีอิทธิพลใน

^{๑๑} วิลเลียม เจ คลอสเนอร์, "การลำดับชั้นในสังคม," ใน สะท้อนวัฒนธรรมไทย เล่ม 1, แปลโดย ชัดฉิสา วรรณสูตร (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาหนังสือกรมวิชาการ, 2537), หน้า 278.

ท้องถิ่นในลักษณะดังกล่าวก็จะก่อให้เกิดระบบอภิสิทธิ์ที่คนอื่นไม่สามารถกระทำได้^{๑๐}

1.3 ลักษณะปัจเจกภาพของบุคคล (individualistic) หมายถึง ความเป็นตัวของตัวเอง หรือความเป็นไท คนไทยส่วนใหญ่มีค่านิยมในเรื่องความเป็นตัวของตัวเอง มีชีวิตอยู่อย่างอิสระเสรีตามแบบไทยๆ ดังคำโบราณที่ว่า "บ้านใครใครอยู่ อยู่ใครใครนอน"^{๑๑} การที่คนไทยมีพฤติกรรมของบุคคลเป็นอิสระดังกล่าว หมายความว่า การกระทำอะไรก็ตาม คนไทยเราจะนึกถึงตัวเองเป็นหลัก หากเปรียบเทียบวัฒนธรรมของไทยกับของตะวันตกแล้วจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมตะวันตกยึดหลักของ Descartes ที่ว่า "cognito ergo sum" (I think, therefore, I am) และ "facio ergo sum" (I make, therefore, I am) หมายความว่า ความเป็นคนอยู่ที่การใช้ความคิด และการกระทำเป็นสำคัญ แต่ในสำหรับสังคมไทยเรายึดหลัก "sentio ergo sum" (I feel, therefore, I am) นั่นคือ ความรู้สึกต่างหากที่ทำให้คนเป็นคน เราจะสังเกตได้จากในกระบวนการสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทุกคนจะคุ้นกับคำว่า "เกรงใจ" "เห็นใจ" ซึ่งเป็นเรื่องของใจเป็นสาระสำคัญ ดังจะเห็นได้จากหลักที่เราใช้อยู่ที่ว่า "น้ำร้อนเอาไว้ข้างใน น้ำใสเอาไว้ข้างนอก" ทั้งนี้ก็เพราะว่า คนไทยถือว่าเป็นการไม่สุภาพที่จะแสดงความรู้สึกโกรธเกลียดต่อหน้าบุคคลอื่น ดังนั้น ระบบสังคมของไทยจึงมุ่งที่จะแยกความรู้สึกกับการแสดงออกออกจากกัน เมื่อระบบความสัมพันธ์มีลักษณะดังกล่าว ความหมายของปัจเจกชนนิยมของไทยจึงแตกต่างจากของตะวันตก ในแง่ที่เราถือว่าทุกคนต่างจิตต่างใจ ฉะนั้นจึงไม่ควรจะมีการบังคับใจกัน แต่ความหมายของทางตะวันตก ปัจเจกชนนิยมจะเน้นในการแสดงออกมากกว่า^{๑๒}

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๐} ฝรั่ง ฟ่างนิศ, "อิทธิพลของวัฒนธรรมที่เกิดจากระบบไพร่," ใน เอกสารการสอนชดววิชา ปัญหาพัฒนาการทางการเมืองไทย หน้าที่ 1 - 7, หน้า 61 - 62.

^{๑๑} อานนท์ อากาภิรม, ลักษณะสังคม และปัญหาสังคมของไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนานานิช, 2517), หน้า 21.

^{๑๒} ทิศยา สุวรรณพงษ์, สังคมวิทยา, หน้า 106 - 107.

ความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะของสังคมไทยนี้ John E. Embree กล่าวว่า สังคมไทย เป็นสังคมที่มี "โครงสร้างหลวม" (loosely structured social system) หมายความว่า เป็นสังคมที่เปิดโอกาสให้บุคคลเลือกตัดสินใจกระทำกรที่แตกต่างกันออกไปได้ในสถานการณ์อย่าง เดียวกัน คือ สังคมไม่มีการบีบบังคับทางธรรมเนียมประเพณีว่า ในกรณีสถานการณ์อย่างนั้นจะต้อง ปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นอย่างเดียว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่า สังคมถือว่าพฤติกรรมที่คน ต่างกันออกไปบ้างในสถานการณ์อย่างเดียวกันนั้นใช้ได้ หรือเป็นของที่ถูกต้อง สังคมยอมรับ^{๑๒} ลักษณะสังคมแบบโครงสร้างหลวมนี้ จะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบุคลิกภาพของบุคคลประเภท "ปัจเจกชนนิยม" (individualism) อยู่มาก^{๑๓} พฤติกรรมที่มีลักษณะเฉพาะของคนไทยที่เขา สังเกตเห็น ก็คือ คนไทยขาดความสม่ำเสมอ ขาดระเบียบวินัยโดยตั้งใจ และไม่ชอบทำงาน ร่วมกับคนอื่นอย่างเห็นได้ชัด^{๑๔} เช่นเดียวกับการสังเกต และจากประสบการณ์ของ ลิชิต ชีร์เวคิน พบว่า คนไทยจำนวนไม่น้อยขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ไม่รักษาเวลา ทำงานโดยไม่มีเหตุผล หลีกเลี้ยงสัญญาโดยไม่ปรากฏตัว หรือไม่ทำเอาด้วย หรือไม่ทำงานโดยไม่มีคำนึงถึงคุณภาพ และ ข้อสำคัญความรู้สึกผิด (guilty feeling) จะไม่ปรากฏอยู่ในบุคคลที่กระทำลักษณะดังกล่าว^{๑๕}

ดังนั้น แนวความคิดเกี่ยวกับ "ปัจเจกชน" ตามนัยของโลกตะวันตก จึงไม่สอดคล้อง กับปรากฏการณ์ของสังคมไทย คนไทยถือคติว่า "ทำอะไรได้ตามใจคือไทยแท้" บ่อยครั้งที่คนไทย

^{๑๒} สนิท สนิทการ, "แนะนำและวิจารณ์หนังสือ Loosely Structured Social System : Thailand in Comparative Perspection," วารสารนิพนธ์บริหารศาสตร์ 13 (มกราคม 2516) : 131.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๕} ลิชิต ชีร์เวคิน, "ข้อมูลประวัติศาสตร์ : มิติเสริมในการวิเคราะห์การเมืองไทย ปัจจุบัน," เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 11 ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรม-ศาสตร์. (อัคราเนา)

ประพจน์ตัว "ตามใจฉัน" โดยไม่สนใจกฎเกณฑ์ของสังคม^{๖๖} Brummelhuis ได้สรุปความหมายเกี่ยวกับแนวคิดปัจเจกชนแบบไทยนี้ว่าน่าจะได้นัก แนวทางแห่งการถอยหนี การหลีกเลี่ยง และความไม่ไว้วางใจ ซึ่งแสดงออกในพฤติกรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมหลายรูปแบบด้วยกันซึ่งถือเป็น "ปัจเจกชนนิยมเชิงลบ" (negative individualism) เพื่อแยกแยะออกจากความหมายของปัจเจกชนในสังคมตะวันตก^{๖๗}

ข้อพิจารณาต่อไปก็คือว่า อะไรเป็นสาเหตุให้คนไทยมีลักษณะปัจเจกชนนิยมอย่างมากมาจนขาดความรับผิดชอบต่อองค์กร และมีผลต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยนั้น เราพอที่จะกล่าวถึงมุมมองของสาเหตุดังกล่าวได้ ดังนี้

ก. ฉิวิต ซีรเวคิน มีความเห็นในประเด็นนี้ว่า การตอบคำถามนี้คงกระทำได้อาก แต่ถ้ามองข้ามไปสู่อดีตลงไปได้ว่า สังคมไทยไม่มีองค์กรสังคม มีแต่องค์กรของรัฐ องค์กรของรัฐมีแต่นำมาซึ่งผลเสียต่อบุคคล เช่น การเกณฑ์แรงงานโดยไม่ได้ค่าจ้างในระบบไพร่ การมีความรู้มีทักษะในทางศิลปก็จะถูกเกณฑ์ไปใช้งานของรัฐ เพราะฉะนั้น การพยายามหลีกเลี่ยงหลบหลีกความรับผิดชอบจึงเป็นวิถีชีวิตที่สุด จนมีลักษณะรักษาตัวรอด และออกไปในทางกะล่อน "รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี"^{๖๘}

^{๖๖} สุวรรณ วาส์ไวศวรรณ, "บุพกับอำนาจ : ไตรลักษณ์กับลักษณะไทย," ใน อยู่เมืองไทย, สมบัติ จันทรวงษ์ และ ชีววัฒน์ สถาอานนท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 19.

^{๖๗} H.T.Brummelhuis, "Abundance and Avoidance : An Interpretation of Thai Individualism," in Strategies and Structures in Thai Society, eds. H.T.Brummelhuis and J.H.Amsterdam (Anthropological - Sociological Centre, 1984), pp. 44 - 45. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

^{๖๘} ฉิวิต ซีรเวคิน, ข้อมูลประวัติศาสตร์ : มิติเสริมในการวิเคราะห์การเมืองไทย หน้า 23.

ข. การไม่รู้จักใช้สิทธิ และเสรีภาพในขอบเขต หรือการไม่เคารพกฎเกณฑ์นี้ ถ้าดูในแง่จิตวิทยาแล้ว อาจจะทำให้เกิดการที่คนไทยถูกรวมให้เคารพกฎเกณฑ์ต่อเมื่อจะถูกลงโทษโดยพ่อแม่ ครูอาจารย์ คือ ไม่ใช่เคารพกฎเกณฑ์เพราะว่าเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีคนมาคอยลงโทษก็จะคอยหลีกเลี่ยง หรือละเมิดกฎเกณฑ์เสีย เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วเขาก็พยายามที่จะหาช่องโหว่ที่จะละเมิดกฎเกณฑ์นั้น^{๑๐}

ค. สังคมไทยมีระบบของการมองประโยชน์ส่วนตัว (inner - directed social system) มากกว่าสังคมที่มีระบบมองประโยชน์สู่สาธารณะ (other - directed social system) ลักษณะของสังคมระบบของการมองประโยชน์ส่วนตัว มักจะเปิดโอกาสให้ปัจเจกชนมีความเคลื่อนไหวค่อนข้างสูง แต่ตัวโครงสร้างสังคมไม่ปรับเปลี่ยนตาม เช่น ในการทำงานหากจำเป็นต้องทำเป็นกลุ่มซึ่งขัดแย้งกับลักษณะทั่วไปของบุคลิกภาพของคนไทย พฤติกรรมจะเข้าไปในทิศทางที่ขาดการประสานงาน และจะหันกลับไปมีพฤติกรรมตามค่านิยมเดิม เช่น "เฉยๆ" "เข้าซามเห็นซาม" "ไม่เป็นไร" "ตามสบาย" หนักเข้าก็ละเลยกฎ ระเบียบ หลักการ ในที่สุดก็ "ปล่อยเลยตามเลย" หรือ "กินตามน้ำ" (conformity)

การที่สังคมเปิดโอกาสให้ปัจเจกชนมีการเคลื่อนไหวย้ายตำแหน่งค่อนข้างเปิดเผยเช่นนี้ ทำให้มีการเข้าใจผิดว่าเป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบ ซึ่งความจริงเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในเชิงบุคคล แต่ถึงกระนั้นก็มักจะถือว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นกรณีนี้ที่ว่า ระบบสังคมมีโครงสร้างหลวม แท้จริงยังต้องถือว่าเป็นลักษณะของสังคมที่มีระบบปกป้องปัจเจกชนค่อนข้างได้ผล แต่ผลคือ ปิดกั้นสังคมมิให้ก้าวไปสู่การพัฒนา สังคมไทยจึงมีระบบที่เปิดโอกาสให้ปัจเจกชนมีความสำคัญจนถึงขั้นทำลายระเบียบ กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน ได้ด้วยอิทธิพลส่วนตัว อำนาจส่วนตัว ระบบเมื่อเปรียบเทียบกับปัจเจกชนแล้ว สังคมไทยให้ค่ากับปัจเจกชนมากกว่า^{๑๑}

^{๑๐} ฌรงค์ สนิทสวัสดิ์ และ รอส พรินซ์เชอ, อุปสรรคของระบอบประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517), หน้า 60.

^{๑๑} นิธิศ นิตักษ์เทพสมบัติ และ อีร์เวกซ์ ประมวลรัฐการ, โครงสร้างสังคม, หน้า 57 - 58.

ง. สังคมไทยมี mechanical solidarity กล่าวคือ สังคมส่วนใหญ่ยังขึ้นอยู่กับ การเกษตรกรรม ต่างคนคนต่างอยู่ ไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันระหว่างกลุ่ม ยกเว้น การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างบุคคลในหมู่เครือญาติ วิถีชีวิตส่วนใหญ่เป็นไปแบบ "เรือนโครอยู่ อยู่ โครนอน" ที่เป็นเช่นนี้โดยเฉพาะในอดีตก็เพราะสังคมไทยไม่มีปัญหาข้อจำกัดของทรัพยากร ไม่มี ปัญหาที่ดินประชากร ทุกคนหาเลี้ยงชีพโดยอิสระ¹⁰¹

2. อิทธิพลค่านิยมของพุทธศาสนา

เป็นที่ยอมรับกันว่าโลกทัศน์ของคนไทย นั้น มีค่านิยมของศาสนาพุทธเป็นพื้นฐานสำคัญ ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไทยกับพุทธศาสนา มีมาไม่น้อยกว่า 700 ปี นับแต่ครั้งกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี¹⁰² เมืองไทยเราได้รับเอาพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาช้านาน ประชาชน ไทยได้เป็นพุทธศาสนิก หลักธรรม ระเบียบปฏิบัติ หรือพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ได้หล่อหลอม เป็นเนื้อเดียวกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทยจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของไทย¹⁰³ แต่ศาสนา พุทธได้ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์มาโดยตลอด คนทั่วไปไปที่นับถือศาสนาพุทธ 80 - 90 เปอร์เซ็นต์ รั้งพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนาพราหมณ์ ไม่ได้รั้งศาสนาพุทธในฐานะที่เป็นตัวพุทธ ธรรมอันประเสริฐ¹⁰⁴ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ดูเหมือนว่าพุทธธรรมที่นั่น ยังห่างไกลจากแนวปฏิบัติพื้นฐานของชาวไทยอย่างแท้จริง

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

¹⁰² สุริยา รัตนกุล, "วัฒนธรรมไทย ความคาส และจริยธรรม," วารสารภาษาและ วัฒนธรรม 14 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2538) : 5.

¹⁰³ วิทย์ วิศกเวทย์ และ เสถียรพงษ์ วรรณปก, หนังสือเรียนสังคมศึกษาราชวิชา ฝ.048 - ฝ.049 พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2528), หน้า 81.

¹⁰⁴ ฝ. ศิวลักษณ์, ศาสนา กับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, 2525), หน้า 305.

ในการพิจารณาบทบาทของพุทธศาสนา กับวัฒนธรรมทางการเมืองไทย นั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจถึงความแตกต่างของพุทธธรรมแนวคัมภีร์ (doctrinal buddhism) กับ พุทธธรรมแบบชาวบ้าน (popular buddhism) การแยกแยะความแตกต่างดังกล่าวนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นคำอธิบายที่เป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายไม่น้อยต่อปัญหาปรากฏการณ์ทางพุทธศาสนาในสังคมไทย มาตรฐานที่ใช้แยกแยะพุทธศาสนาสองระดับดังกล่าว มักประกอบด้วย การยอมรับเทพเจ้า และกฤตวิญญาณ การเน้นพิธีกรรม การให้ค่าแก่การทำสมาธิ และจุดหมายของชีวิต กล่าวคือ พุทธศาสนาแบบชาวบ้านยอมรับเทพเจ้า และกฤตวิญญาณต่างๆ ให้คุณค่าแก่การทำสมาธิน้อย และตั้งอุดมการณ์นิพพาน หันไปปฏิบัติศาสนกิจเพียงเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น¹⁰⁵ พุทธศาสนาแบบชาวบ้านนี้เอง ที่มีอิทธิพลต่อระบบความเชื่อ ค่านิยม ของคนในสังคมไทยซึ่งมีผลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองไทย

สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนเกี่ยวกับอิทธิพลค่านิยมของพุทธศาสนาต่อทัศนคติ และความเชื่อทางการเมืองของคนไทยประการหนึ่ง ก็คือ คำสอนเรื่อง "กฎแห่งกรรม" กฎนี้กล่าวไว้ว่า ที่มนุษย์แต่ละคนมีสถานภาพต่างๆ สูงหรือต่ำ ดีหรือเลวนั้น เป็นผลสะท้อนของ "บุญ" หรือ "กรรม" ที่แต่ละคนได้สะสมไว้ในชาติก่อน ดังนั้น คนไทยจึงไม่เข้าใจว่าความแตกต่าง และความไม่เสมอภาคทางสังคมเป็นผลเนื่องมาจากระบบสังคมที่ไม่ยุติธรรม แต่กลับเข้าใจว่านั่นคือ กฎเกณฑ์ที่โลก และชะตากรรมได้กำหนดไว้แล้วด้วยความสำเร็จและความยุติธรรม และถ้าใครไม่ยอมรับและพยายามขัดขวางชะตาชีวิตที่ดีของคนอื่น ส่อหมิ่นความว่าไม่เคารพศรัทธา หรือดูหมิ่นต่อกฎเกณฑ์ที่โลก และชะตาชีวิตได้กำหนดไว้ การทำเช่นนี้จะกลายเป็น "กรรม" ที่สนองให้บุคคลนั้นไม่สามารถที่จะมีชีวิต และสถานภาพของสังคมในชาติหน้าตามที่หวังไว้ได้

¹⁰⁵ Martin Southwold, "True Buddhism and Village Buddhism in Sri Lanka," in Religions Organization and Religions Experience, ed. J. Davis (London : Academic Press Inc., 1982), pp. 141 - 143. อ้างถึงใน สุวรรณา วงศ์ไวยสวรรณ, "บุญกับอำนาจ : ไตรลักษณ์กับลักษณะไทย," ใน อยู่เมืองไทย, หน้า 7.

คำสอนเกี่ยวกับ "กฎแห่งกรรม" นี้ กลายเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการจัดลำดับชั้นเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ ตามกฎของการจัดลำดับชั้นแบบนี้ถือว่า เพราะผลบุญส่งให้บุคคลนั้นๆ จึงได้เลื่อนชั้นไปอยู่ในลำดับชั้นที่สูงขึ้นด้วย เพราะเป็นผู้ที่ได้ทำการสะสม "บุญ" และหลีกเลี่ยงจาก "กรรม" ดังนั้น คำสั่งสอนตาม "กฎแห่งกรรม" นี้จึงช่วยให้ความมั่งคั่ง ความร่ำรวย เป็นใหญ่ของบุคคลมีความมั่นคงยิ่งขึ้น เพราะคนที่เกิดมาในสถานภาพที่ดี มีบารมี และมีความสุขในโลกนี้ เพราะได้สะสม "บุญ" ไว้แต่ชาติก่อน คำสอนนี้ไม่เพียงแต่จะอธิบายให้เหตุผลในการมีอภิสิทธิ์ หรืออำนาจความเป็นใหญ่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่ยังได้อธิบายให้เหตุผลของการมีสถานภาพทางสังคมต่างๆ ของทุกๆ คนอีกด้วย¹⁰⁶

นอกจากนี้ การที่ยังมีผู้เข้าใจว่าพุทธศาสนามุ่งให้คนสร้างความคิด แต่ไม่ได้สอนให้คนมุ่งสร้างความคิดเพื่อสังคมแต่เป็นการสร้างเพื่อตนเองเท่านั้น ทำให้ขาดความร่วมมือที่จะทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ของสังคม และประเทศชาติ ทำให้สถาบัน หรือกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการเมืองไม่เกิดขึ้น หรือเมื่อมีขึ้นก็เพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นแล้วก็สลายไปเพราะขาดความรับผิดชอบ และความผูกพันต่อสถาบันก็มีน้อยมาก¹⁰⁷ จะเห็นได้ว่า หลักธรรมของพุทธศาสนานั้น เป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งในการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อให้แก่ประชาชน ทำให้ประชาชนเกิดความนิยมเอื้อองอันส่งผลไปสู่การแสดงออกทางการเมืองอันได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมือง นั่นเอง

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰⁶ แอรนสท เอ เบอช, "อำนาจความเป็นใหญ่กับทัศนคติ และท่าทีต่อการทำงานของคนในประเทศไทย," ใน เฮอมนันมองไทย, เคลาส์ เวงค์ และ เคลาส์ ทรสเซ็นแบร์ก, รวบรวม (พระนคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2520), หน้า 184 - 185.

¹⁰⁷ ไพบูลย์ ช่างเรือน, ลักษณะการเมือง และการปกครองไทย, หน้า 99.

วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย

หากวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ และ ค่านิยมร่วมกันของบุคคลในสังคมเกี่ยวกับการเมือง ก็นับได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในฐานะเป็นตัวกำหนดกรอบพฤติกรรมทางการเมือง ตลอดจนกิจกรรมทางการเมืองของบุคคล¹⁰⁸ วัฒนธรรมทางการเมืองของระบบการเมืองหนึ่งๆ ซ่อมเป็นผลผลิตทั้งของประวัติศาสตร์ของระบบการเมือง และประวัติดั้งเดิมของมวลสมาชิกในระบบการเมืองนั้น¹⁰⁹ การศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยว่ามีลักษณะอย่างไรนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการตรวจสอบกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย¹¹⁰ ซึ่งลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะที่สำคัญสองประการ คือ วัฒนธรรม "อำนาจนิยม" และ "อิสระนิยม"¹¹¹ ดังนี้

1. วัฒนธรรมอำนาจนิยม

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือ "อำนาจนิยม"¹¹² วัฒนธรรมอำนาจนิยมเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอด "อำนาจเป็นธรรม" โดยที่มาตรฐานความชอบธรรมถูกกำหนดด้วยอำนาจเป็นเกณฑ์ ภาษาที่วัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ความเห็นของผู้มีอำนาจย่อมถูกต้องมากกว่าความเห็นของผู้ไร้อำนาจ ความถูกผิดมิได้ถูกกำหนดด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง สังคมที่ถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมอำนาจนิยมจะมีค่านิยมยกย่องผู้มีอำนาจ และผู้ทรงอำนาจมีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจ

¹⁰⁸ สิกขิพันธ์ พุกพูน, ทฤษฎีพัฒนาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531), หน้า 144.

¹⁰⁹ กิณพันธ์ นาคะตะ, การเมืองการบริหารไทย ภาวะของชาติ (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 25.

¹¹⁰ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตย กับสังคมไทย, หน้า 46.

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

¹¹² ลิขิต ชีรเวคิน, ข้อมูลประวัติศาสตร์ : มิติเสริมในการวิเคราะห์การเมืองไทย, หน้า 20.

เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่แห่งคน¹¹³ สิ่งที่เกิดขึ้นได้เห็นได้ประการหนึ่งเกี่ยวกับลักษณะอำนาจนิยมของคนไทย ก็คือ การที่คนไทยผูกพันกับการยอมรับในบทบาท และอำนาจของราชการ ความเชื่อดังกล่าวนี้ หมายความว่า ประชาชนยอมรับว่าตนเองไม่มีอำนาจ หรือความสามารถทางการเมืองแต่อย่างใด แต่บุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือเป็นข้าราชการนั้น เป็นบุคคลที่มีอำนาจ มีอิทธิพลและมีบารมี ประชาชนมักให้ความอ้าเงร่งและเชื่อฟังในอำนาจ¹¹⁴ การที่คนไทยมีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวนี้ สภาพแวดล้อมทางการเมืองไทยในอดีตซึ่งไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติใดมาก่อน นับได้ว่าเป็นปัจจัยที่เสริมให้วัฒนธรรมทางการเมืองไทยมีลักษณะนิมอำนาจ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ระบบการเมืองไทยยึดถือหลักการปกครองโดยคนๆ เดียว หรือหมู่คณะมาเป็นเวลาช้านานหลายร้อยปี อันเป็นลักษณะของการนิมตัวบุคคลมากกว่าหลักการ เชื่อถือในเรื่องโชคกลางไสยศาสตร์ นิมระบบอุปถัมภ์ ตลอดจนนิมระบบเจ้าขุนมูลนายอย่างมากมา¹¹⁵ แม้ว่าต่อมาจะได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยก็ตาม แต่ความคุ้นเคยของประชาชนในลักษณะการปกครองแบบดั้งเดิม ซึ่งได้แก่ การปกครองโดยตัวบุคคลที่อาศัยความชอบธรรมโดยอาศัยอำนาจบุคคลิก เช่น บุฏบารมี ทำให้อิทธิพลของอำนาจนิมยังคงดำรงอยู่ในกระแสความคิดของคนไทย¹¹⁶ กระแสความคิดดั้งเดิม

¹¹³ รั้งสรรคฺ ณะพรพันธ์, "วิถีแห่งวัฒนธรรมในสังคมไทย," ใน อนิจลักษณะของการเมืองไทย เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ว่าด้วยการเมือง, หน้า 20.

¹¹⁴ สุจิต บุฏบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาสถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 69.

¹¹⁵ Prachoon Chomchai, "The Nature and Significance of Thai Political Philosophy," The Journal of Social Science III (January, 1965) : 53. อ้างถึงใน ชัยสิทธิ์ ลินสมบูรณ์ทอง, "วัฒนธรรมทางการเมืองไทย กับระบบสังคมนิม," วารสารสังคมศาสตร์ 13 (เมษายน 2517) : 69.

¹¹⁶ ชุมพล สิงขรปรีชา, "ประชาธิปไตย อำนาจนิม และอำนาจเบ็ดเสร็จ : แนวความคิดในการเลือก," รัฐศาสตร์นิเทศ 6 (เมษายน - มิถุนายน 2514) : 91.

ของคนไทยดังกล่าวนี้ เชื่อว่าอำนาจเป็นแหล่งที่มาของศรัทธา สังคมไทยจะเปิดให้ผู้มีอำนาจยก-
ย่องการเป็นเจ้าของคน¹¹⁷

วัฒนธรรมอำนาจนิยมนอกจากจะเป็นผลเนื่องมาจากผลของระบบการเมืองการปกครอง
ในอดีตแล้ว กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของคนไทยก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คนไทยมีวัฒนธรรม
อำนาจนิยม กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของคนไทยส่วนใหญ่จะเน้นความสำคัญของอำนาจมา
ตลอด โดยผ่านสถาบันทางสังคมที่สำคัญๆ เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา ระบบราชการ
สถาบันทางศาสนา ฯลฯ การเรียนรู้ในระดับครอบครัว ก็นับว่า น่าจะ ได้ให้ความเห็นที่
กระบวนการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบของสังคมไทย เน้นให้ประชาชนอยู่ในลักษณะที่มีวัฒนธรรมแบบ
อำนาจนิยม กล่าวคือ ครอบครัวไทยโดยทั่วไปเน้นความสำคัญของอิตตาธิปไตย (autocracy)
ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในครอบครัว คือ บิดา หรือหัวหน้าครอบครัว ลักษณะของความสัมพันธ์
ของสมาชิกภายในครอบครัวเป็นไปในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย (superior
- subordinate relationship) โดยทั่วไปความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างเด็กกับสมาชิกอื่นใน
ครอบครัว (บิดามารดาญาติพี่น้อง) มักจะเน้นการเคารพเชื่อฟังผู้มีอาวุโส ตลอดจนความสุภาพ
อ่อนโยนต่อผู้ใหญ่¹¹⁸ ในขณะที่กัน กมล สมวิเชียร กลับมีความเห็นในอีกทัศนะหนึ่งกล่าวคือ
สัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในครอบครัวกับญาติพี่น้องของไทยจะมีลักษณะ "ตามสบาย" คือ ไม่ตาส-
ตัว (rigid) หรือมีกฎเกณฑ์แน่นอนซึ่งกันก็ไม่ได้ หรือกฎเกณฑ์อย่างญี่ปุ่นและจีน หน้าที่ความรับ
ผิดชอบของบุคคลที่มีต่อครอบครัวและสังคมแม้ว่าจะไม่ถึงขนาดไว้กฎเกณฑ์รายละเอียด แต่ก็ไม่ถึง
กับเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องยึดถือปฏิบัติอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง หรือเป็นสิ่งที่ใช้เป็นมาตรฐานการ
ดำเนินชีวิตอย่างจริงจังเด่นชัด ความคิดดังกล่าว กมล สมวิเชียร จึงมีความเห็นว่า คำนิชม

¹¹⁷ ปริญญา ปานทอง, "วัฒนธรรมทางการเมือง กับการพัฒนาประชาธิปไตย,"
รัฐศาสตร์นิเทศ 8 (ตุลาคม - ธันวาคม 2516) : 23.

¹¹⁸ Thinapan Nakata, The Problem of Democracy in Thailand :
A Study of Political Culture and Socialization of College Students,
pp. 55, 60.

เกี่ยวกับ "อิสระ" หรือ "อิสระนิยม" นี้ เป็นอิทธิพลสำคัญที่มีผลต่อระบบการเรี้นรู้ของเด็กไทย ในระดับครอบครัวมากกว่าค่านิยม "อำนาจนิยม"¹¹⁹

หากเปรียบเทียบแนวความคิดของ กินพันธุ์ นาคะตะ กับ กมล สมวิเชียร ในประเด็น การเรี้นรู้ในระดับครอบครัวแล้วดูเหมือนว่าขัดแย้งกัน ซึ่งในความเห็นของผู้ศึกษาแล้วก็มีความ เห็นเช่นเดียวกัน แต่ก็มีข้อที่น่าสังเกตว่าแนวความคิดของ กมล สมวิเชียร โดยนัยก็ไม่ได้ ปฏิเสธความคิดที่ว่า ในระดับครอบครัวก็มีการปลูกฝังค่านิยมในเรื่องอำนาจด้วยเหมือนกัน โดย กล่าวว่่า "ในระดับครอบครัวที่เน้นอิทธิพลของค่านิยมอิสระในการเรี้นรูนั้น มิได้หมายความว่า อิทธิพล หรือค่านิยมอื่นซึ่งไม่เกี่ยวกับความอิสระจะไม่มีในระยะเริ่มแรกนี้เสียเลย"¹²⁰ อันที่จริง กระบวนการเรี้นรู้ในระดับครอบครัวของสังคมไทยน่าจะมีส่วนในการอบรมให้เด็กไทย มีทัศนคติ แบบอำนาจนิยม และอิสระนิยมได้ในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ หากวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกในครอบครัวตามรูปแบบโครงสร้างของระบบครอบครัวไทย ซึ่งถือว่าการเคารพ และเชื่อฟังผู้มีอาวุโสเป็นคุณค่าหรือคุณธรรมที่ยึดถือในระบบครอบครัวไทยแล้วจะเห็นได้ว่ามีลักษณะ เอื้ออำนวยต่อการที่จะปลูกฝังค่านิยมแบบอำนาจนิยม แต่ในทางปฏิบัติปรากฏว่ามีปัจจัยอื่นๆ เข้า มาเกี่ยวข้องทำให้รูปแบบความสัมพันธ์อันแท้จริงมิได้เคร่งครัดไปตามรูปแบบความสัมพันธ์ที่วางเอา ไว้ เช่น การเข้าแทรกแซงการใช้อำนาจของหัวหน้าครอบครัวโดยพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่คนอื่น เป็นต้น ความสนิทสนมกันในระหว่างสมาชิกในครอบครัวจึงไม่มีความรู้สึกว่ามีฝ่ายหนึ่งเป็นผู้อาวุโส กว่า หรือมีอำนาจเหนือกว่า ในความเป็นจริงแล้วความสัมพันธ์ระหว่างเด็กๆ กับพ่อแม่ มักจะ เป็นแบบง่าๆ พ่อแม่จะไม่ใช้วิธีบังคับ หรือวางกฎเกณฑ์อย่างแน่นหนาให้ลูกปฏิบัติ ความสัมพันธ์ ในความเป็นจริงแบบนี้เอง ที่ทำลายความเคร่งครัดในรูปแบบความสัมพันธ์ที่วางไว้เป็นบรรทัดฐาน อันเป็นลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการที่จะปลูกฝังค่านิยมแบบอิสระนิยม¹²¹

¹¹⁹ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตย กับสังคมไทย, หน้า 46 - 48.

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹²¹ มนุษย์ ศิริวารณ, "วัฒนธรรมทางการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับ ลักษณะอำนาจนิยมของประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนก วิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 26 - 27.

ส่วนการเรียนรู้ในระดับอื่นๆ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ระบบราชการ และสถาบันทางศาสนา ก็มีส่วนสำคัญเช่นกันในการสร้างวัฒนธรรมอำนาจนิยมให้แก่คนไทย สุจิต บุญบงการ มีความเห็นว่า การศึกษาของบ้านเรานั้นนับตั้งแต่ระดับประถมจนถึงมหาวิทยาลัย มีแนวโน้มปลูกฝังเรื่องของอำนาจนิยม เด็กนักเรียนไทยจะเป็นคนที่ไม่ชอบแสดงออก ไม่มีการโต้แย้งครูอาจารย์ แม้แต่ในมหาวิทยาลัยก็ไม่มีการแสดงออกในลักษณะของการโต้แย้งกับครูอาจารย์อย่างที่เราควรจะเป็น อันที่จริงการอบรมให้เด็กนักเรียนในทุกๆระดับมีความเคารพครูอาจารย์ มีระเบียบวินัย มีความเรียบร้อยนั้นเป็นวัฒนธรรมที่ดี แต่การอ่อนน้อมถ่อมตนเช่นนี้ ไม่ควรนำมาผูกพันกับการแสดงออกหรือการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานบางเรื่องของโรงเรียน การฝึกอบรมให้มีการรักหมุ่รักคณะ การเคารพเชื่อฟังนักศึกษารุ่นที่สูงกว่าในมหาวิทยาลัย สิ่งต่างๆ เหล่านี้ยังคงมีผลต่อการเสริมสร้างทัศนคติที่สนับสนุนลัทธิอำนาจนิยม¹²² ส่วนอิทธิพลของระบบราชการ กมล สมวิเชียร มีความเห็นว่า เมื่อเด็กเริ่มก้าวพ้นจากบ้านเข้าไปในสังคม เด็กไทยจะเริ่มสำเหนียกถึงอิทธิพลของสิ่งที่มีความสำคัญอย่างอื่นในประเทศไทยอีกประการหนึ่ง คือ อำนาจของราชการ อันได้แก่ อำนาจของรัฐบาลซึ่งมีข้าราชการเป็นตัวแทนผู้ใช้อำนาจนั้น ซึ่งบุคคลนั้นเจริญเติบโตขึ้นมาเท่าใด มีบทบาทและความรู้ในสังคมมากเท่าใด ความสำเหนียกในอำนาจของราชการจะมีมากเป็นเงาตามตัว¹²³ สำหรับสถาบันศาสนานั้น Robert L.Mole มีความเห็นว่า ลักษณะความเกรงใจของคนไทยนั้น เป็นผลมาจากความเชื่อทางศาสนาที่มีแนวโน้มไม่ส่งเสริมการวิจารณ์ จึงทำให้คนไทยเชื่อฟังอำนาจ ในสังคมไทยถึงถือว่าอำนาจเป็นเสมือนความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสถานภาพของบุคคลในการจัดลำดับขั้นทางสังคมสูงขึ้นเท่าใด ก็จะได้รับ ความเชื่อศรัทธามากขึ้นเท่านั้น¹²⁴

เนื่องจากปัจจุบัน สภาวะทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมอำนาจนิยมจึงไม่ปรากฏออกมาในทางปฏิบัติ แต่ในแง่ของค่านิยมแล้ววัฒนธรรมอำนาจนิยมยังคงมีอิทธิพลและความ

¹²² สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 70.

¹²³ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตย กับสังคมไทย, หน้า 48 - 49.

¹²⁴ Robert L.Mole, Thai Values and Behavior Patterns (Tokyo : Charles E.Tuttle Company, 1973), p. 25.

สำคัญสำหรับสังคมไทยอยู่ไม่น้อย เช่น ยังมีผู้ออกเห็นผู้นำที่มีความเคียดชังอยู่มาก แม้ในการบริหารงานก็ต้องประกอบด้วยพระเดช (อำนาจ) และพระคุณ (ธรรมะ) ซึ่งเป็นหลักการที่ังใช้กันอยู่อย่างสัมฤทธิผล¹²⁵

2. วัฒนธรรมอิสระนิยม

ค่านิยมที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสังคมไทย ก็คือ คนไทยรักความเป็นอิสระ ชอบทำอะไรตามลำพังตนเอง ไม่อยากให้ใครมายุ่งเกี่ยวกับตนมากนัก ไม่ชอบการถูกบังคับ หรือคดอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของคนอื่น คนไทยส่วนมากขาดระเบียบ หรือกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ไม่ชอบอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ หรือกฎหมายของสังคม ความพยายามในการดึงคนมาอยู่ในวินัยสะท้อนให้เห็นความจริงในเรื่องนี้ การบังคับให้คนอยู่ในวินัยจะได้ผลก็เฉพาะต่อหน้า หากลับหลังคนก็จะละเมิดกัน การละเลยหรือฝ่าฝืนกฎหมายจึงมีอยู่ทั่วไป¹²⁶ ความเป็นอิสระของคนไทยดังกล่าว ลีชิต ชีร์เวคิน มีความเห็นว่าทำให้พฤติกรรมทางสังคม และพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย มีลักษณะปัจเจกชนนิยมสูง ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมและองค์กร¹²⁷ ดังนั้น ปัจเจกชนนิยม (individualism) ในความหมายที่เป็นลักษณะเฉพาะพฤติกรรมของคนไทย จึงแตกต่างจากปัจเจกชนนิยมในความหมายของตะวันตก คือ ไม่ใช่ปัจเจกชนนิยมแบบประชาธิปไตยในแง่สิทธิความเสมอภาค อภิสิทธิ์ในบางเรื่อง แต่กลับเป็น anomic individualism ของบุคคลที่มีต่อสถาบัน กล่าวคือ การเป็นตัวของตัวเองแบบไม่สนใจ หรือผูกพันต่อสถาบันของสังคมซึ่งเป็นหน่วยส่วนรวมหน่วยใหญ่ มีลักษณะที่ไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม มุ่งแต่ความอิสระส่วนตัว¹²⁸ จน

¹²⁵ ลีชิต ชีร์เวคิน, ข้อมูลประวัติศาสตร์ : มิติเสริมในการวิเคราะห์การเมืองไทย, หน้า 20.

¹²⁶ ก็นันท์ นาคะตะ, การเมืองการบริหารไทย ภาวะของชาติ, หน้า 38 - 39.

¹²⁷ ลีชิต ชีร์เวคิน, ข้อมูลประวัติศาสตร์ : มิติเสริมในการวิเคราะห์การเมืองไทย, หน้า 22.

¹²⁸ ลีชิต ชีร์เวคิน, การเมือง กับประชาธิปไตย, หน้า 12 - 13.

ทำให้คนไทยเป็นคนเห็นแก่ตัว และเอาตัวรอดไว้ก่อน จุฬาสภาชีวิตที่ว่า "ตัวใครตัวมัน" "ทำอะไรได้ตามใจคือไทยแท้" "นุ่ไปสองโนแป๊ะ นิ่งเสียดำถึงทอง" ความรู้สึกนึกคิดแบบนี้ทำให้คนไทยแต่ละคนไม่สนใจต่อการมีบทบาททางการเมืองหรือทำงานแบบอกุศลคนเพื่อสังคมส่วนรวม¹²⁰ ความเป็นตัวเองแบบไทยดังกล่าว จึงสัมพันธ์ต่อการพัฒนาของระบอบประชาธิปไตย เช่น การปกครองท้องถิ่นย่อมล้มเหลวถ้ามีแต่คนไม่สนใจเพราะถือว่าไม่ใช่ธุระของตน เพราะคนไม่ควรมีส่วนเกี่ยวข้อง แต่เป็นเรื่องของบ้านเมือง ของรัฐบาล ของเจ้านาย¹³⁰

การที่คนไทยมีวัฒนธรรมอิสรานิยมนี้ นอกจากจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากสัมพันธภาพของบุคคลในครอบครัวกับญาติพี่น้องของไทยจะมีลักษณะ "ตามสบาย" คือ ไม่ดื้อด้าว (rigid) หรือมีกฎเกณฑ์แน่ชัดที่แก้ไขไม่ได้ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้น วัฒนธรรมอิสรานิยมยังเป็นผลมาจากอิทธิพล และแรงหนุนจากพุทธศาสนา ซึ่งในแง่หนึ่งได้มีส่วนเสริมสร้างค่านิยม "อำนาจนิยม" ให้แก่คนไทย แต่ในอีกแง่หนึ่งก็ได้มีส่วนเสริมสร้างค่านิยม "อิสรานิยม" ในขณะเดียวกันอีกด้วย โดยในทางพุทธศาสนาซึ่งถือว่าชีวิตเป็นสิ่งไม่จีรัง และสุขหรือทุกข์ บุญหรือกรรม เป็นเรื่องของส่วนบุคคลซึ่งคนอื่นไม่เกี่ยว ไม่มีใครช่วยแบ่งเบาหรือได้บาปลดกรรมของคนอื่นได้ การรวมเป็นองค์กรหรือพรรคพวกจึงไม่สามารถช่วยอะไรได้ ผลก็คือ แต่ละคนจะต้องช่วยตัวเอง จะต้องหาวิถีทางเดินเอง และจะตามใจตนเอง¹³¹ นอกจากนี้ การดำรงชีวิตของคนส่วนใหญ่ของสังคมไทยที่ประกอบอาชีพการเกษตรกรรม ความสมบูรณ์ของที่ดิน และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทำให้บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้ตามลำพังโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมากนัก การอยู่กันอย่างไม่แออัด และอากาศที่ไม่ร้อนหรือหนาวจัด และระบบเครือญาติแบบไม่รัดวงด้าย ก็มีส่วนทำให้คนไทยเป็นคนรัก "อิสรภาพ" ไม่ชอบอยู่ใต้กฎเกณฑ์ข้อบังคับของครอบครัวหรือสังคมเช่นกัน¹³²

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²⁰ ชัยสิทธิ์ สีนทองสมบูรณ์, วัฒนธรรมทางการเมืองไทย กับระบบสังคมนิยม, หน้า 76.

¹³⁰ ฉวีจิต วีระเวทิน, การเมือง กับประชาธิปไตย, หน้า 14.

¹³¹ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตย กับสังคมไทย, หน้า 47.

¹³² เรื่องเดียวกัน.

ในเมื่อสังคมไทยประกอบด้วยค่านิยมที่สำคัญสองประการดังกล่าว เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย ปัญหาก็คือ สภาพของค่านิยมทั้งสองไม่ขัดกันหรือ คำตอบก็คือ คุณค่าของสังคม สภาพต่างๆ ของสังคม ฯลฯ ไม่จำเป็นต้องคล้องจองกันเสมอ ดังนั้น ค่านิยม "อำนาจนิยม" ยังคงทำหน้าที่อยู่ในสังคมเมื่อเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคม แต่ขณะเดียวกันสังคมก็ยอมรับความเป็นตัวของตัวเองแบบไทยตราบเท่าที่ไม่เกิดการกระทบกระเทือนต่อระบบของอำนาจนิยมจนเกินไป¹³³

ลักษณะบุคลิกภาพแบบเสรีนิยม และอำนาจนิยม

1. ลักษณะบุคลิกภาพแบบเสรีนิยม

เสรีนิยมมีเนื้อหาที่เชื่อในความอิสระและสิทธิเสรีภาพอันมากที่สุดของเอกบุคคล¹³⁴ เป็นลัทธิที่ต้องการให้บุคคลมีเสรีภาพในการแสวงหาความสุข และความคิดเห็นยึดหลักกฎธรรมชาติเป็นรากฐาน¹³⁵ รากฐานของเสรีนิยมมีที่มาจากหลักศาสนาอิที่ถือว่าพระเจ้าองค์เดียวมนุษย์ทั้งปวงมาจากพระเจ้า ดังนั้นจึงเป็นพี่น้องกัน ศาสนาแบบคริสต์สอนเชื่อว่าวิญญาณของมนุษย์นั้นไม่อาจทำลายได้ ดังนั้น แม้จะไม่เท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง แต่มนุษย์ทั้งปวง ก็มีความเท่าเทียมกันในทางจิตและวิญญาณ หรือความเป็นมนุษย์ที่ไม่มีอำนาจใดๆ ในโลกจะทำลายได้¹³⁶

¹³³ ลิขิต ชีรเวคิน, การเมือง กับประชาธิปไตย, หน้า 13.

¹³⁴ กมล สมวิเชียร, ศาสตร์แห่งรัฐ (พระนคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517), หน้า 43.

¹³⁵ จรูญ สุภาพ, สารานุกรมรัฐศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2531), หน้า 129.

¹³⁶ สมพงษ์ เกษมสิน, แบบเรียนสังคมศึกษา ส.033 ลัทธิการเมือง ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 68.

แนวความคิดของเสรีนิยมบางประการ โดยเฉพาะแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพได้ถูกนักคิดทางการเมืองหลายท่านนำมาสร้างเป็นพื้นฐานเกี่ยวกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย¹²⁷ เพราะระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยมีรากฐานมาจากความคิดที่เห็นว่า มนุษย์มีความสามารถ มีเหตุผล รู้ว่าอะไรคืออะไรดี เชื่อว่ามนุษย์มีความเป็นอิสระ และมีเสรีภาพมาโดยธรรมชาติ เชื่อว่ามนุษย์เกิดมามีความเท่าเทียมกัน เชื่อว่าอำนาจสูงสุดในสังคมเป็นของปวงชน¹²⁸ แนวความคิดเรื่องเสรีภาพนี้ ถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตย ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในด้านธรรมชาติของมนุษย์ โดยเห็นว่ามนุษย์มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง¹²⁹ ซึ่งประเทศที่เป็นประชาธิปไตยจะต้องรักษา และให้หลักประกันแก่ประชาชนว่าทุกคนจะต้องได้รับและสามารถใช้เสรีภาพได้อย่างทั่วถึง

ในเรื่องเสรีภาพของบุคคลนี้ นักคิดทางการเมืองหลายท่าน ซึ่งก็รวมทั้งเพลโตด้วย ยังมีความสงสัยเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลที่จะใช้เสรีภาพในลักษณะที่สร้างสรรค์ หรือเป็นประโยชน์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ยังไม่ปักใจแน่นอนว่า บุคคลจะสามารถใช้เสรีภาพได้ดีเสมอไป เพลโตได้เคยกล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า ถ้าประชาชนมีเสรีภาพมากเกินไปก็จะประพฤติตัวโดยไร้ระเบียบวินัย ไม่มีความยับยั้งชั่งใจ และน่าที่จะไม่เกิดผลดีอย่างจริงจัง นักคิดที่ถือเอาความเป็นระบอบเสรีบร็อดของสังคมเป็นเรื่องสำคัญนั้น ก็มักจะถือว่าการให้เสรีภาพ หรือการมีเสรีภาพเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน บุคคลที่จะใช้เสรีภาพได้จะต้องเป็นผู้มีสติปัญญาและมีคุณธรรม เสรีภาพนั้นเป็นของดีแต่ก็มีอันตราย ถ้าใช้ไปไม่ถูกทางหรือใช้เกินขอบเขต สติปัญญาและคุณความดีของบุคคลเท่านั้นที่จะทำให้มีการใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบ สำหรับประชาชนทั่วไปนั้นควรจะกำหนดขอบเขตในเรื่องเสรีภาพไว้อย่างชัดเจน ขอบเขตนี้เป็นเสมือนเครื่องนำทางให้ได้ใช้สิทธิ

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²⁷ พลศักดิ์ จิตรโกศิริ, การเมืองเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2524), หน้า 103 - 104.

¹²⁸ ฌวงค์ สีนส์ว็สค์, สังคมกับการปกครอง (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), หน้า 52.

¹²⁹ กระทบทงธรรมชาติ และคณะ, การเมือง และการปกครองไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทสรวิธานานันท์, 2531), หน้า 117.

ของบุคคลได้อย่างถูกต้อง เสรีภาพในสังคมที่เป็นระเบียบเรียบร้อยนั้นจะมีลักษณะไม่เต็มที่ หรือ สมบูรณ์ครบถ้วน (absolute) แต่จะมีลักษณะมากน้อย (relative) ตามความเหมาะสม ของแต่ละสังคม เสรีภาพในลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงของสภาพชีวิตมนุษย์ เพราะไม่มีบุคคลใดที่จะมีเสรีภาพได้อย่างสมบูรณ์ คือ สามารถกระทำการทุกอย่างตามที่ตนมีความปรารถนาได้ทุกเวลา¹⁴⁰

ดังนั้น คำว่า "เสรีภาพ" จึงหมายถึง ความมีเสรี หรือมี กับการยับยั้งชั่งใจ (restraint) หรือความรับผิดชอบ (responsibility) การจำกัดหรือยับยั้งไม่ให้มีเสรีภาพ จนเกินไปจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ก็มีหลักเกณฑ์ นั่นคือ สังคมจะกำหนดขอบเขตการใช้เสรีภาพโดย ถือเอาความมั่นคงและสวัสดิภาพของชุมชน และเจตนารมณ์ของสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมเป็นที่ตั้ง เสรีภาพจึงมีสาระสำคัญที่ประกอบด้วยโอกาส และทางเลือกอันเสรี หรือมี กับการยับยั้งชั่งใจ ของบุคคลและกลุ่มบุคคล¹⁴¹ ซึ่งหลักการเรื่องเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยนี้ ได้ถูกกำหนดไว้ ตามมาตรา 4 แห่งปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมือง ลงวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1789 กล่าวไว้ว่า คือ ความสามารถของบุคคลที่จะทำการใดๆ ก็ได้ที่ไม่เป็นการรบกวนผู้อื่น การจำกัด ขอบเขตของเสรีภาพนั้น จะกระทำได้อีกคือเมื่อการใช้เสรีภาพของบุคคลไปขัดขวางรบกวนการใช้ เสรีภาพของบุคคลอื่น และจะต้องออกมาในรูปของกฎหมายเท่านั้น¹⁴²

ซีลอนันด์ สมุทวณิช ได้อธิบายว่า เสรีนิยมให้ความสำคัญแก่การเชื่อมั่นในหลักเกณฑ์และ วิธีการหาเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์มากกว่าการเชื่อทางศาสนา เป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองประเภทหนึ่ง คือ อุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งมีลักษณะดังนี้

¹⁴⁰ จรูญ สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ระบอบประชาธิปไตย : เผด็จการ) และ หลักวิเคราะห์การเมืองไทยแผนใหม่, หน้า 22.

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

¹⁴² โทสินทร์ วงศ์สุวรัตน์, ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 53.

ก. มีศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ มีศรัทธาในสติปัญญาในการที่มนุษย์ร่วมมือกันทำงาน ความสามารถของมนุษย์ที่สำคัญ ได้แก่ การรู้จักเหตุผล และยึดหลักเหตุผลด้วยวิถีทดลองค้นหาแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งเกิดจากข้อคิดของจอห์นล๊อค

ข. มีศรัทธาในลัทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น ยอมให้ทุกฝ่ายเสนอข้อเท็จจริงเหตุผล และความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่กำลังพิจารณาให้หมดเสียก่อน แล้วจึงร่วมกันตัดสินใจเป็นวิธีที่ดีที่สุด จากหลักข้อนี้จึงเกิดเสรีภาพทางการพูดทางการพิมพ์เผยแพร่ทางการประชุม และเสรีภาพในการรวมกลุ่มจัดตั้งสมาคม ตลอดจนถึงพรรคการเมืองด้วย จึงถือว่าเสรีภาพเป็นธาตุแท้ของความเป็นคนดังที่รุสโซว์เขียนไว้

ค. เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกันหรือเสมอภาคนี้ไม่ได้หมายถึงความเท่าเทียมกันทางสติปัญญา หรือทางกายภาพ แต่เป็นความเสมอภาคตามกฎหมายและทางการเมือง ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน ความมีสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองและดำเนินชีวิตเท่าเทียมกัน โดยไม่แยกว่าเป็นเพศใด มีกำเนิดอย่างไร มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเช่นใด

ง. เสรีนิยมเห็นว่าควรปล่อยให้เอกชนทำกิจกรรมและดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ เองโดยแทรกแซงน้อยที่สุด รัฐจะเข้ามาแทรกแซงในวิถีชีวิต และการจัดระเบียบสังคมของคนก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นเอกชนไม่สามารถจัดทำเองได้แล้วเท่านั้น

จ. เชื่อว่ารัฐเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ช่วยให้คนบรรลุถึงความสมบูรณ์ และรัฐอยู่ได้ก็ด้วยเป้าหมายที่จะคุ้มครองชีวิต ทรัพย์สิน ดังนั้น ประชาชนมีสิทธิที่จะทำการต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ปฏิบัติตามจุดหมายดังกล่าว ความคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากล๊อคเป็นอย่างมาก โดยที่ล๊อคสนับสนุนสิทธิที่จะปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลที่กำเนิดปัญหา¹⁴³

¹⁴³ ฮ็อนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทขอ, 2517), หน้า 53 - 55.

สุทุม นวลสกุล ได้อธิบายความคิดเสรีนิยมว่า ชกข์ของศักดิ์ศรีและความสามารถของคน ถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีเหตุผล สามารถคุ้มครอง และบำรุงเลี้ยงชีพตนเองได้ เพราะฉะนั้น รัฐจึงไม่ควรยุ่งเกี่ยวในการใช้ชีวิต หรือการเลือกทางดำรงชีพของตนเอง ควรอยู่ในฐานะเพียง เป็นผู้รักษากฎกติกาให้ภาวะแห่งสันติภาพเป็นบรรยากาศของสังคม รักษาความสงบภายใน และป้องกันภัยภายนอก เสรีประชาธิปไตยยึดถือหลักการปัจเจกชนนิยม ต้องการให้แต่ละคนมีอำนาจอธิปไตย หมายความว่าไม่มีสิทธิเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ ปราศจากอุปสรรคขัดขวาง ความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในปัจจุบันได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวคิดเสรีนิยม ซึ่งเริ่มต้นในสมัย Enlightenment ประมาณ 300 ปีนี้เอง อาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดเสรีนิยมในยุคเริ่มแรกเป็นปฏิกิริยาต่อการปกครองแบบกษัตริย์มีอำนาจสูงสุด หรือระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในยุโรปโดยเฉพาะ ความคิดของ จอห์น ล็อก รูสโซ จอห์น สจ๊วตมิล ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเสรีภาพของมนุษย์ไว้อย่างกว้างขวาง อาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดทางด้านเสรีนิยมดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในด้านธรรมชาติของมนุษย์ โดยอิทธิพลของพวกเสรีนิยมประชาธิปไตยมองมนุษย์แตกต่างไปจากที่พวกอำนาจนิยมมอง คือ เห็นว่าขอบเขตความสามารถของมนุษย์ในการพัฒนาตนเอง โดยไม่ต้องมีการช่วยเหลือจากผู้ที่มียอำนาจสูงกว่านั้น กว้างขวางกว่าความเชื่อของพวกอำนาจนิยม แต่ละคนมีสิทธิที่จะดำเนินกิจกรรมทุกอย่างตามที่ตนคิดว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุด เพราะฉะนั้น ในทัศนะของพวกเสรีนิยม การปกครองที่ดีที่สุด คือ การปกครองที่ผู้อยู่ใต้ปกครองมีความรู้สึกว่าคุณปกครองน้อยที่สุด¹⁴⁴

จากแนวความคิดเสรีนิยม ซึ่งได้ให้ความสำคัญเรื่องเสรีภาพของบุคคลตามที่กล่าวมาแล้ว เพื่อประโยชน์ในการสร้างนครสมัยวิวัฒนาการวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดลักษณะของบุคคลที่บังชี้ถึงการมีค่านิยมแบบเสรีนิยม ดังนี้

¹⁴⁴ สุทุม นวลสกุล, "ประชาธิปไตยสามประเภท," ใน รัฐศาสตร์การเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิชเชส, 2518), หน้า 8.

1. เป็นผู้ที่มีความเชื่อในคุณค่า และศักดิ์ศรีของตนเอง
2. เป็นผู้ที่มีความเชื่อในคุณค่า และศักดิ์ศรีของผู้อื่น
3. เป็นผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องความเสมอภาคของบุคคล
4. เป็นผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องอิสระเสรีภาพของปัจเจกบุคคล
5. เป็นผู้ที่รู้จักขอบเขตหน้าที่ สิทธิ และเสรีภาพ
6. เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบผูกพันในสิ่งที่ได้ตัดสินใจกระทำลงไป

2. ลักษณะบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม

เมื่อเรากล่าวถึงระบบเผด็จการ หรือระบบอำนาจนิยม นักรัฐศาสตร์มักจะแยกการพิจารณาออกเป็น 3 ด้าน กล่าวคือ

ก. อำนาจนิยมในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ หรือแนวความคิด มีลักษณะดังนี้ คือ ไม่เชื่อมั่นศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ที่จะใช้เหตุผลในการตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่เชื่อในสิทธิและเสรีภาพในปัจเจกบุคคล ปฏิเสธในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ไม่ต้องการให้ประชาชนมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากผู้นำ หรือรัฐบาล อำนาจสูงสุดในการปกครองและการตัดสินใจสำคัญๆ ของประเทศอยู่ที่บุคคลคนเดียว หรือกลุ่มเดียว การคัดค้านหรือการต่อต้านรัฐบาลไม่ว่าในกรณีใดๆ ถือว่าเป็นการทำลายความมั่นคง และความสามัคคีของคนในชาติ

ข. อำนาจนิยมในฐานะที่เป็นระบบการเมืองการปกครอง หรือรูปแบบการปกครอง มีลักษณะดังนี้ อำนาจอธิปไตย หรืออำนาจควบคุมของรัฐอยู่ที่ผู้นำเพียงคนเดียว หรือกลุ่มเดียว การตัดสินใจในปัญหาใดๆ ไม่จำเป็นต้องปรึกษาหารือ หรือได้รับความยินยอมจากประชาชน ทุกอย่างขึ้นกับผู้นำ ไม่มีองค์กรใดของประชาชนเข้าไปตรวจสอบ หรือควบคุมอำนาจของผู้ปกครอง กีดกันมิให้ประชาชนสนใจ และมีส่วนร่วมในทางการเมือง การใช้กำลัง และอำนาจเข้าปราบปรามผู้ที่มีความคิดจะท้าทาย หรือต่อต้านอำนาจรัฐ ถือว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรม

ค. อำนาจนิยมในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต บุคคลที่อยู่ในสังคมเผด็จการจะมีความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ ดังนี้คือ นิยมการปกครองแบบใช้อำนาจเด็ดขาดในการแก้ไขปัญหา หรือขัดแย้งต่างๆ ชอบผู้นำที่มีความเข้มแข็งเด็ดขาด ฮอมรับอำนาจโดยุษย์ไม่มีการโต้แย้งสงสัย

นับถือระบบอาวุโส ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ไม่ต้องการให้ใครมีความคิดเห็นขัดแย้งกับตน
ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ ไม่นิยมการประนีประนอม มีความคิดชาตินิยมรุนแรง¹⁴⁵

คำว่า "ลักษณะอำนาจนิยม" บุคคลที่ใช้คำนี้เป็นบุคคลแรก คือ Erich Fromm เขา
กล่าวว่า ลักษณะอำนาจนิยมเกิดจากการที่คนเราพบว่าตนเองอยู่อย่างโดดเดี่ยวช่วยเหลือตนเอง
ไม่ได้ จึงจำเป็นต้องพึ่งพาบุคคลอื่น หรือสิ่งอื่นที่เข้มแข็งมั่นคง และเพื่อทดแทนสภาพดังกล่าว
จึงยอมสละความเป็นอิสระ ความรู้สึกดังกล่าวเป็นรากฐานของบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม¹⁴⁶

ลักษณะอำนาจนิยม เราอาจพิจารณาได้เป็น 3 ระดับ คือ ในระดับทางจิตวิทยา
บุคคลที่มีลักษณะอำนาจนิยมจะเป็นผู้ที่ยอมอ่อนน้อมต่อคนที่ได้รับการจัดลำดับขั้นที่เหนือกว่า มี
ลักษณะประจบประแจงต่อผู้ที่แข็งแกร่งกว่า และครอบงำในลักษณะที่กดคนชั้นต่ำ หรือรังเกียจ
หมั่นต่อผู้ที่ตกอยู่ใต้อำนาจตน หรือผู้ที่ต่ำกว่า ในระดับพฤติกรรมทางการบริหาร บุคคลที่มีลักษณะ
อำนาจนิยมจะมีความเชื่อมั่นในผลดีของความเคร่งครัดในระเบียบแบบแผน และการที่ว่า จะลงโทษ
และในระดับอุดมการณ์ จะยกย่องนับถือผู้นิยมใช้อำนาจ ลักษณะทั้งสามประการดังกล่าวจะมีความ
สัมพันธ์อย่างสอดคล้องกัน กล่าวคือ บุคคลที่มีลักษณะอำนาจนิยมมีความโน้มเอียงที่จะใช้การบริหาร
แบบอำนาจนิยม และแสดงออกถึงอุดมการณ์แห่งการนิคมอำนาจ¹⁴⁷

สำหรับลักษณะของบุคคลที่แสดงถึงการมีค่านิยมแบบอำนาจนิคมนั้น ในเรื่องนี้ได้มีผู้ได้
ให้ทัศนะและความคิดเห็นไว้แตกต่างกัน ดังนี้

¹⁴⁵ ซีลอนันต์ สมุทวณิช, ลัทธิการเมือง (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2519), หน้า 51 - 53.

¹⁴⁶ Erich Fromm, Escape from Freedom (New York : Farrar and Rhinehart, 1941), p. 163.

¹⁴⁷ Julius Gould and William L. Kolb, eds., Dictionary of Social Sciences (New York : The Free Press of Glencoe, 1964), p. 42.

ทินพันธุ์ นาคะตะ ได้ประมวลความคิดของ Robert A. Dahl และ T.W. Adorno แล้วสรุปว่า จิตใจของบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบเผด็จการจะมีลักษณะดังนี้ คือ เป็นบุคคลที่ชอบมอบความรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ ชอบใช้อำนาจเด็ดขาด การอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ การนิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย การไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล การไม่ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่นในการใช้สิทธิเสรีภาพของเขา และการยึดมั่นในค่านิยมแบบเดิม¹⁴⁸

Seymour Martin Lipset ได้อธิบายถึง ลักษณะอำนาจนิยมตามทัศนคติทางจิตเวชว่า บุคคลที่มีลักษณะอำนาจนิยมเป็นบุคคลที่ชอบการบังคับขู่เข็ญ มีความกังวล มีความสงสัย เป็นบุคคลที่ปฏิเสธตัวเอง มีแนวโน้มที่ต่อต้านอำนาจ มีข้อจำกัดในความสามารถที่จะให้ความพึงพอใจจากผู้อื่น ต้องการครอบงำหรือไม่ก็ยอมจำนน ขาดความอดกลั้น มีวิธีการแก้ปัญหาตายตัว ชอบแนวทางที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ชอบภรรยาที่เฉยๆ เงือช่า ชอบเด็กที่ยอมจำนน พยายามชีวิตครอบครัวที่ไม่มีการเรียกร้อง และมีลูกจ้างที่อ่อนน้อมว่านอนสอนง่าย เป็นบุคคลที่อ้างความเป็นศัตรูไว้เบื้องหลังด้วยการแสดงความเป็นมิตรต่อผู้อื่น เป็นบุคคลที่พยายามหลอกลวงผู้อื่นว่าตนเป็นคนซื่อสัตย์¹⁴⁹

พลศักดิ์ จิรโกศิริ กล่าวว่า บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบเผด็จการ ได้แก่ ผู้ที่มีความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก จิตใจ ค่านิยม และทัศนคติ ดังนี้คือ การนิยมยึดถือในตัวบุคคลมากกว่าหลักของเหตุผล นับถือในระบบอาวุโส ชอบมอบความรับผิดชอบในทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ นิยมในอำนาจเด็ดขาด มักอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ นิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย ไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคลตามกฎหมาย ไม่ยอมรับความแตกต่างของบุคคลอื่นๆ ในการ

¹⁴⁸ ทินพันธุ์ นาคะตะ, ประชาธิปไตย : ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนาจ และการสร้างจิตใจ, หน้า 18. ซึ่งอ้างจาก Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (New Jersey : Prentice - Hall, Inc., 1963), pp. 91 - 92. และ T.W. Adorno and Others, The Authoritarian Personality (New York : Harper, 1950), pp. 222 - 279.

¹⁴⁹ Seymour Martin Lipset, Politics and The Social Sciences (New York : Oxford University Press, 1969), p. 216.

ใช้สิทธิเสรีภาพของเขา ฮิดถือในค่านิยมแบบเดิม ฮิดถือเกี่ยวกับความแตกต่างของฐานะของปัจเจกชน ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ และถือว่าการกรรมของบ้านเมืองเป็นเรื่องของหลวง ชาวบ้านไม่เกี่ยวข้อง¹⁵⁰

ช็อนนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า บุคลิกภาพที่ไม่เกื้อกูลต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย นั้น ได้แก่ บุคลิกภาพเผด็จการ หรืออำนาจนิยม ผู้ที่มีทีท่าว่าจะเป็นเผด็จการ (ถ้าเป็นผู้นำ) หรือชอบถูกปกครองแบบเผด็จการ คือ บุคคลที่มีลักษณะ ดังนี้

ก. ชอบรับอะไรง่ายๆ ชอบตามสิ่งคมอยู่เสมอโดยไม่มีความคิดเห็นโต้แย้งต่อค่านิยมของสิ่งคม ทั้งนี้เพราะบุคคลประเภทนี้ต้องการยอมรับจากสิ่งคม ต้องการความมั่นคงและไม่สามารถจะประสบกับการที่ตนเองเกิดไปมีความคิดเห็นผิดแยกไปจากคนหมู่มากได้ ในทำนองเดียวกันถ้าใครมีความเห็นไม่ตรงกับตัว ตนก็จะทนเขาไม่ได้เช่นกัน

ข. มองโลกที่เต็มไปด้วยความหลอกลวง ไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย ไม่น่าอยู่ ไม่มีอะไรแน่นอน เมื่อมีความรู้สึกเช่นนี้อยู่แล้วก็มักจะเกิดความบั่นป่วนใจ ต้องหันหน้าเข้าหิงบุคคลหรือสิ่งของเขาไว้คอยยึดมั่นอย่างงมงาย บุคคลประเภทนี้จึงชอบผู้เผด็จการ ชอบการใช้อำนาจเด็ดขาด และมีทัศนคติว่าสิ่งที่โลกเรา หรือชาติต้องการมากที่สุด คือ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง

ค. เป็นคนที่เคร่งครัดจนเกินไป ไม่รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว ไม่ค่อยยอมปรับตัว ไม่ค่อยมีจินตนาการ จะเรียกว่าเป็นพวกอนุรักษนิยมจัดเกินไปก็ได้ ไม่ค่อยมีปฏิริยาเท่าไร เป็นพวกทองไม่รู้ร้อน และนิยมคติที่ว่า "หยุดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง"

ง. เป็นผู้ที่นิยมชาติจนเกินไปจนใจแคบต่อเพื่อนร่วมโลกคนอื่นๆ ที่มีเชื้อชาติภาษาต่างไปจากตน คนที่มีเชื้อชาติภาษาคนละอย่างกับตน หรือมีความคิดเห็นแตกต่างไปจากตน มักจะถูก

¹⁵⁰ พลศักดิ์ จิตรโกศิริ, การเมืองเบองตัน, หน้า 110 - 111.

มองเป็นคนประหลาด น่ากลัว น่าอันตราย และชอบประท้วงครหาให้คนอื่นว่าเป็นโง่งงเป็นนี่ เช่น "ไอ้คนชาตินี้มันขี้เกียจ" หรือ "ไอ้พวกนั้นหัวรุนแรง" เป็นต้น¹⁵¹

Robert A. Dahl ให้ความเห็นว่า บุคคลที่มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบเผด็จการ หรือมีลักษณะท่าทีทางการเมืองที่จะสนับสนุนระบบการปกครองแบบเผด็จการ เป็นบุคคลที่มีลักษณะ ดังนี้คือ อ่อนน้อมยอมจำนน และเชื่อฟังต่อผู้มีอำนาจอย่างง่าย ๆ ก้าวร้าว และเห็นชอบกับการลงโทษผู้คนด้วยวิธีการที่รุนแรง ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับตัวเองเป็นใหญ่ เป็นคนมองโลกในแง่ร้าย และชอบหมกมุ่นอยู่กับเรื่องกามารมณ์อยู่ตลอดเวลา¹⁵²

จากแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยมตามที่ได้นำเสนอไปแล้ว เพื่อประโยชน์ในการสร้างครรชนี้ไว้วัดลักษณะของบุคคลที่บ่งชี้ถึงการมีอำนาจนิยมแบบอำนาจนิยม ในการค้นหาวัฒนธรรมทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นฯ ครั้นนี้ ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดลักษณะของบุคคลที่แสดงถึงการมีอำนาจนิยมแบบอำนาจนิยม ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ
2. เป็นผู้ที่นิยมยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการของเหตุผล
3. เป็นผู้ที่ชอบมอบอำนาจ และความรับผิดชอบทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ
4. เป็นผู้ที่ชอบรับนับถือในระบบอาวุโส
5. เป็นผู้ที่นิยมอำนาจเด็ดขาด
6. เป็นผู้ที่นิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย
7. เป็นผู้ที่ไม่ยอมรับความเสมอภาคกันของบุคคล

¹⁵¹ ช็อนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย, หน้า 23 - 24.

¹⁵² Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (New Jersey : Prentice - Hall, Inc., 1963), p. 120.

8. เป็นผู้ที่ไม่ยอมรับความแตกต่างกันของบุคคลในการใช้สิทธิเสรีภาพ
9. เป็นผู้ที่ยึดถือเกี่ยวกับความแตกต่างของฐานะปัจเจกชน
10. เป็นผู้ที่มีความคิดทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นกับตัวเองเป็นใหญ่

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาของ พลศักดิ์ จิระกรศิริ ซึ่งได้ทำการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร พลศักดิ์ มีความคิดเห็นว่า การอบรมกล่อมเกลารดับโรงเรียนมีความสำคัญต่อทัศนคติทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา และผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในโรงเรียน ก็คือครู ดังนั้น การศึกษาถึงการมีวัฒนธรรมทางการเมืองของครู จึงสามารถที่จะนำมาอธิบายการมีวัฒนธรรมทางการเมืองของนักเรียนได้ ผลการศึกษพบว่า

ก. ครูส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตย และเผด็จการผสมกันอยู่ในระดับปานกลาง การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นผลมาจากการศึกษาที่ได้รับจากสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับวิทยาลัยครูจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ในขณะที่การศึกษามีส่วนสร้างทัศนคติแบบประชาธิปไตย แต่ครูส่วนใหญ่ยังคงคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของลักษณะทั่วไปของสังคมไทย จึงทำให้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการอยู่ด้วย

ข. ประเภทของโรงเรียน ได้แก่ การเป็นครูในโรงเรียนราษฎร์ และรัฐบาล ไม่มีส่วนสำคัญต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองของครู เพราะสภาพแวดล้อมในโรงเรียนราษฎร์ และรัฐบาลมีลักษณะคล้ายคลึงกัน และมีวิชาชีพอย่างเดียวกัน นอกจากนี้ ยังผ่านการศึกษามาแบบเดียวกันด้วย

ค. ระดับการศึกษาที่สูง จะมีส่วนสำคัญที่ทำให้ครูมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากขึ้น และแบบเผด็จการมีน้อยลง แต่ไม่สำคัญมากนัก

ง. เพศมีนัยสำคัญต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ไม่ส่งผลต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ กล่าวคือ ครูชายมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่าครูหญิง เนื่องจากเพศชายและหญิงมีลักษณะแตกต่างกันบางประการ เช่น ผู้ชาย

มักเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง กล่าวแสดงออก และมีความไว้วางใจในสถาบันทางการเมือง เป็นต้น การที่เพศไม่ส่งผลต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ เพราะทั้งชายและหญิงต่างก็อยู่ในสังคมไทยซึ่งยังมีลักษณะเผด็จการอยู่ ทำให้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการไม่แตกต่างกัน

กล่าวโดยสรุป การที่ครุฑไทยส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมระหว่างประชาธิปไตยกับเผด็จการ นั้น เป็นลักษณะร่วมของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงทุกสังคม เนื่องจากสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมที่มีค่านิยมมากมายหลายอย่างผสมผสานอยู่ด้วยกัน ทั้งของเก่าและของใหม่ สังคมไทยก็มีลักษณะผสมระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตประเพณีและแบบใหม่ เช่นเดียวกับการที่จะให้ครูสนับสนุน หรือต่อต้านระบบการเมือง จึงขึ้นอยู่กับระบบการเมืองและส่วนต่างๆ ของระบบการเมืองว่าจะสร้างความพอใจ และความชอบธรรมให้แก่ครุฑไทยได้เท่าใด¹⁵³

ผลการศึกษาของ วิวัฒน์ เอื้อสมไพรวิน ซึ่งเห็นว่า การที่ระบอบประชาธิปไตยของไทยต้องล้มลุกคลุกคลาน นั้น เป็นเพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยไม่เป็นประชาธิปไตย หรือมีลักษณะเผด็จการ ซึ่งไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันเป็นผลมาจากกระบวนการด่าทอวัฒนธรรมทางการเมือง หรือกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองในระดับต่างๆ ที่สืบต่อเนื่องจากอดีต ดังนั้น จึงได้ศึกษาทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของนักศึกษาระดับปริญญาโทของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ใน 4 คณะวิชา รวมทั้งมุ่งพิสูจน์ด้วยว่านักศึกษาจะถูกครอบงำโดยทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการด้วยหรือไม่ ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า

ก. นักศึกษาชายมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองมากกว่านักศึกษาหญิง

¹⁵³ พลศักดิ์ จิตรโกศิริ, "วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 143 - 148.

ผลการศึกษาของ มณฑล มือนันต์ ซึ่งได้ทำการศึกษาดังวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลชั้นนำท้องถิ่นในจังหวัดสิงห์บุรี มณฑลฯ มีความคิดเห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการพัฒนาการเมืองให้เป็นไปในแนวทางที่ต้องการ บุคคลชั้นนำมักจะเป็นคนกลุ่มน้อย แต่ก็มียกย่องต่อความคิด ทรรศนคติ ของบุคคลในสังคมเป็นอย่างมากในแง่ของการเป็น "สื่อวัฒนธรรม" เป็นผู้นำวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดๆ เข้าไปสู่สังคมท้องถิ่นได้ การพัฒนาการเมืองในระดับท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างความสำนึกทางการเมืองให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น อาจสามารถเริ่มต้นได้จากคนกลุ่มนี้ ผลการศึกษาพบว่า

ก. บุคคลชั้นนำของไทย มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมระหว่างประชาธิปไตย กับอำนาจนิยม โดยมีระดับทัศนคติแบบประชาธิปไตยค่อนข้างต่ำ และมีระดับทัศนคติแบบอำนาจนิยมค่อนข้างสูง

ข. บุคคลซึ่งมีการศึกษาสูงยิ่งมีทัศนคติเป็นประชาธิปไตยสูงขึ้น และในทางตรงกันข้าม บุคคลซึ่งมีการศึกษาค่ำก็ยิ่งมีทัศนคติแบบอำนาจนิยมสูง

ค. อาชีพรับราชการ และอาชีพไม่รับราชการ มีอิทธิพลในด้านทัศนคติต่อบุคคลน้อยมาก จากการศึกษาพบว่า อาชีพไม่รับราชการมีทัศนคติแบบอำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตยเล็กน้อย ส่วนอาชีพรับราชการมีทัศนคติกำลังก้ำกึ่งกันระหว่างอำนาจนิยม และประชาธิปไตย

ง. เกี่ยวกับอายุ ทัศนคติของบุคคลต่างวัยของไทย จากการศึกษาพบว่าแตกต่างกันมาก กล่าวคือ บุคคลชั้นนำท้องถิ่นซึ่งมีอายุเกินกว่า 40 ปีขึ้นไป มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมมากกว่าแบบประชาธิปไตย ขณะที่บุคคลชั้นนำท้องถิ่นซึ่งมีอายุไม่เกิน 40 ปี มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสูง และมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมต่ำ

ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึง ทัศนคติทางการเมืองที่ขัดกันอยู่ในตัวบุคคลชั้นนำจังหวัดสิงห์บุรี คือ มีทั้งทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตย และอำนาจนิยม ผสมผสานกันอยู่ในตัวบุคคล ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะพิเศษประการหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลง ไม่ได้มีเฉพาะแต่ในสังคมไทยเท่านั้น เพราะว่าสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง

เป็นสังคมที่มีค่านิยมมากมายหลายอย่างผสมผสานกันอยู่ (poly - normative society)¹⁵⁵

Herbert Hyman และ Paul Sheatsley ได้ทำการศึกษากทัศนคติของคนอเมริกันพบว่า ภายหลังจากสงครามมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง กล่าวคือ เขาพบว่าคนอเมริกันยิ่งมีอายุมาก ก็จะมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติทางการเมืองแบบอนุรักษ์นิยมมากขึ้น¹⁵⁶ เช่นเดียวกับ James E. Birren ที่ศึกษาพบว่า ทัศนคติแบบอนุรักษ์นิยมของแต่ละคนอาจจะเป็นผลเนื่องมาจากการมีอายุมากขึ้น¹⁵⁷

H. J. Eysenck ได้ศึกษากทัศนคติของคน 4 กลุ่ม ได้แก่ คนรวย คนชั้นกลาง คนชั้นต่ำ และคนฮากจนมาก จากการศึกษาพบว่า แทบทุกกลุ่มจะมีทัศนคติอนุรักษ์นิยมลดลงไปเล็กน้อยเมื่อมีอายุสูงขึ้น¹⁵⁸

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าว เราจะสังเกตเห็นลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยได้ประการหนึ่ง นั่นก็คือ วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยจะมีลักษณะของค่านิยม 2 ประการ ผสมผสานกันอยู่ ได้แก่ ค่านิยมประชาธิปไตย

¹⁵⁵ มณฑล มือนันต์, "วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลชั้นนำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีบุคคลชั้นนำจังหวัดสิงห์บุรี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาจิตวิทยา ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 199 - 207.

¹⁵⁶ Herbert Hyman and Paul Sheatsley, "Attitudes Toward Deaggregation," in Micropolitics Individual and Group Level Concepts, eds. John Kessel, et.al. (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1970), p. 416.

¹⁵⁷ James E. Birren, The Psychology of Aging (Englewood Cliffs N.J. : Prentice - Hall, Inc., 1964), p. 189.

¹⁵⁸ H. J. Eysenck, The Psychology of Politics. (London : Routledge & Kegan Paul, 1968), pp. 21 - 22.

กับค่านิยมอำนาจนิยมหรือเผด็จการ การที่วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยมีลักษณะเช่นนี้เป็นเพราะในสังคมไทยเป็นสังคมที่มีค่านิยมหลายประการผสมผสานกันอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมแบบดั้งเดิมซึ่งเป็นผลมาจากมรดกตกทอดทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในอดีต ซึ่งส่วนใหญ่มีอิทธิพลในการปลูกฝังให้ประชาชนมีค่านิยมแบบอำนาจนิยม กับค่านิยมแบบใหม่ ได้แก่ ค่านิยมแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นค่านิยมที่เข้ามาภายหลัง โดยเริ่มเมื่อครั้งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยตามแบบนานาอารยประเทศเมื่อ พ.ศ. 2475 การที่คนไทยจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองโน้มเอียงไปในแบบใดนั้นพบว่า กระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมมีส่วนสำคัญอยู่มากในการหล่อหลอมบุคคลให้มีความโน้มเอียงทางการเมืองไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งมากกว่าอีกลักษณะหนึ่ง เช่น สถาบันการศึกษา ลักษณะของการประกอบอาชีพ ประสบการณ์ในการทำงาน เป็นต้น นอกจากนี้ องค์ประกอบของบุคคล เช่น เพศ และอายุ ก็มีความสัมพันธ์กับการมีวัฒนธรรมทางการเมืองอยู่ไม่น้อย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย